

Ljubljanski Zvon

Leposloven in znanstven list.

Štev. 7.

V Ljubljani 1. julija 1888.

Leto VIII.

„Stara pravda.“

Venec balád.

VI.

Krónanje v Zagrebu.

(1573.)

»Ir khainer west umb das endt.«
(1. p.)

Zvonóvi zagrebski pojó,
Pojó, da še nikdar takó:

»Le vkup, le vkup, gospod, tlačán!
Oznanjamo slovesen dan.«

»Širóko óri se náš glas
V poslednjo tjà slovensko vas!«

»Razléga se do daljnih dalj —
Matija Gubec náš je kralj!«

Ropóče bóben gor in dól
Po ulicah ko še nikól:

»Le vkup, le vkup, oj, Zagreb vès!
Seljákov kralj se krona dnès!«

»Kjer cerkev Markova stóji,
Tjà gledat krónanje zdaj vsi!«

Kjer Marka svetega je hram,
Pred njim žezezen préstol tam.

Pred stolom Gubec, kmet stóji ...
O srečen, slaven kralj pač tí!

Glej, krónanje iz óken vseh,
S pomólov gledajo in stréh.

Ponósno Gubec jim stóji.
Molčí — Ne! On golčí z — očmí! ...

Poglejte sméli mu klobúk!
Ni li posavski to hajdúk?

Zimzelen si za trak je dèl,
Kokótovo peró pripél! ...

In Gubcu, glej, možjé trijé
Priklónijo se do zemljé;

Priklonijo se do zemljé
V škrlát odéti vsi trijé.

Priklanja prvi se, velí:
»Náš kralj Matija naj živí!«

»Bog spólnil ti je željo, knez!
Ves národ v tebi združil dnès!«

»Tù v Zagrebu, preslavni voj!
Htel préstol si imeti svoj.«

»Tù préstol! Glej ga pred seboj:
Nad ógnjem žólt je ko zlató!«

»Nánj séde veličanstvo náš!
Udano prosimo sedáj! ...«

»Bojiš se trona?! — Ti ječiš?..
O vreden, da na njem sediš!«

Priklanja drugi se, velí:
»Naš kralj Matija naj živí!«

»Brez krone kralja nočemo; —
Mi krónati te hočemo!«

»Na tronu svetlem že sediš,
A zdaj še krono tó dobiš.«

»O rači jo, prejasni knez,
Iz mojih rok vzprejeti dnes!«

»Žari se ko zlató ti vsà —
Saj v živem — ógnji je bilá...«

»Trepéčes?!... Dósti si krepák,
Za krono rojen si junák!«

Priklanja tretji se, velí:
»Naš kralj Matija naj živí!

»O kak te diči krone krás!
Kraljev pod njoj je tvoj obráz!

»O kralj slovénski, kmetov voj,
Na stolu zlatem pred menój!«

»Od méne vsprejmi pa v rokó
Ognjeno-svetlo žezlo tó!«

»Krepkó je drži!... Ž njim vojúj,
Podložnikom zapovedúj!« —

In vsi zvonóvi zapojó
In bóbnarji zabóbnajo:

»Matija Gubec — živél kralj!
Razlegaj se do daljnih dalj!«

Na tronu Gubec kralj sedí,
Z mrtvaškim glasom govori:

»Kot kralj dnés prvič gledam vas,
Vi zadnjič slišite moj glas.«

»Ves národ kronan si z menój,
S kraljevoj venčan zdaj častjój.«

»O naš veliki petek sam!...
Kdáj vzkrsne stara pravda nam?«

»Za njó duh moj vas sprémljaj v brán,
In — pómnite denájnji dán!«

Gorázd.

Pesence.

1.

Ugasni mi tu notri,
O Bog, žaréči plamen,
Namesto mehkega srcá
Daj v prsi mi trd kamen.

Da svet mi kdàj osrécí,
Močij ima premalo,
No, oh, čemu li večno bi
Zamán grenkó plakalo?

2.

O zdrava, ljuba deva!
Vse sreče ti želím,
A jaz med hrum in vihro
Osamljen se potím.

Hrumú in vihre trdí
Mi duh se ne bojí,
A srce, mehko srce
Mi joče in trpí.

3.

O ne toláži me, brátec,
Če žalosti me teró,
Ostávi mirno me sámega
Z nesrečo in boljó!

Naceli se nam rana,
Polagoma nam zdraví,
A če se zadéneš je količko,
Na nóvo zakrvaví.

Jos. Kržišnik.

Vanda.

Povest.

Spisal Josip Starè.

IX.

Nobena stvar v Trstu ni Vande tako zanimala, kakor življenje ob mórji. Vsak čas je prosila Smaragde, da sta šli na mórsko obrežje, zlasti na »ključ« svetega Karla, kadar so dohajali ali odhajali párniki. Bilo je res mično in kratkočasno gledati toliko raznovrstnih potnikov iz vseh krajev svetá, kako so se drug od drugega ločili po obrazu, po nošnji, po jeziku in celó po svojem kretanji. Človeku je bilo, kakor bi se bil za nekoliko trenutkov preselil v stari Babilon, ko so se tam jeziki zmédli. Če je pa ladja odplula, zrla je Vanda za njó, dokler ni izginila daleč na obzorji za tisto mejo, kjer se človeku zdí, da se nebó in mórje dotičeta.

»Ne vém, kaj mi je«, rekla je nekega dné Smaragda, »kadar tako gledam odhajajočo ladjo, vselej me silna želja vleče k nji. Kar zletéla bi za njó, če bi mogla.«

»Tudi mēni je sprva bilo tako«, zavrne prijateljica. »Zdaj sem se že privadila, ali jedenkrat bi se le rada po mórji peljala, vsaj do Benetek.«

Vanda jo začujena pogleda, kakor bi hotela ugeniti, če je to njena istinita volja, potem jo vpraša:

»Ali bi se res peljala v Benetke?«

»Res; zakaj me tako nevéno vprašuješ?«

»Zato, ker mi je nekaj prišlo na misel.«

»No, kaj takšnega?«

»Peljiva se skupaj v Benetke.«

»Dobro, jaz sem pripravljena,« odgovorí ji Smaragda, in jedva izrečena misel je bila dognana stvar. —

Bilo je pozno zvečer, prodajalnice in hiše so bile že pozaperte, le po kavarnah in gostilnah je bilo še vse živo, ko sta se Vanda in Smaragda odpravili na pot. Ž njima je šla mati, Sieminski pa jih je spremil samo do ladje, kajti brez višjega dovoljenja ni smel iti iz Trsta. Vandi je bilo čudno prijetno pri srci, ko je prišedša na »ključ« svetega Karla že od daleč čula zvon, ki je potnike prvič vabil na ladjo. Le jedna misel ji je rojila po glavi, ta namreč, da bode videla deželo, v kateri proti volji svoji biva on, a morebiti, da bode videla celo njega samega. Pa to skoraj ni mogoče, in ko bi ga tudi videla, kaj li mu poreče? Ali jo bode on še hotel poznati? Kdo vé, če ni tudi on iz Ljubljane dobil kakšnega ležnivega pisma?

Takšna čustva so jo prešinjala, ko se ji je ravno imela izpolniti davna želja. Skoraj se je že kesala hitrega sklepa. V tem je tretjič zazvonilo, párnikova piščalka je zabrlžgala, krepki mornárji so jednako-mérno popevaje vlekli težke mačke iz mórja, drugi so porivali mostiče na kópno, široka kolesa pa so jela pluskati po penéči se vodi ter so ladjo hitro gonila na plano mórje. Vanda je z uprtimi očmi gledala nazaj proti Trstu, ki se je kmalu zavil v črno noč. Premikajoča se luč v svetilniku je še nekoliko časa kazala, kje stoji bogato mesto, ali tudi ona je izginila v temnem obzorji in le migljajoče zvezde so še svetile na nebu. Vanda se dolgo ni mogla ločiti od nočne krasote na mórji in kar genila se ni z vrha ladje, dokler je mraz in zaspanec nista premógla, da je šla počivat. Ležé na viseči postelji ni mogla spati, a ko je malo zadremala, mučile so jo hude sanje in bilo ji je lože, če je bedéla.

Šele proti jutru je dobro zaspala, ali zdajci jo vzbudi Smaragda, kajti že so potniki vstajali in hiteli na króv ladje, od koder se je čulo živahno govorjenje. Vanda je kar poskočila kvišku in hitro sta s prijateljico stali na prednji krmi, kjer ji je mati že čakala. Prišli sta ravno, ko so na vzhodu zablestéli prvi žarki vzhajajočega solnca, na zapadu pa se pokazali najvišji vrhovi beneških zvonikov. Zdaj se je po malem vse mesto vzdigalo iz mórja in človeku se je zdelo, kakor da posluša mično bajko o kakem začaranem grádu. Vozé se dalje pa so se potniki prepričali, da to ni nikaka bajka, ampak da je gola resnica, in da so od trdega kámena iztesáni ti spomeniki slavne minulosti, ki nalik čarobnim gradém stojé drug poleg drugega. Že je ladja zunanje otoke pustila za sábo in ostrmélim potnikom se po malem odkriva najlepša podoba beneškega mesta. Na otoku ob desni stráni stoji v ukusnem italijanskem zlogu zidana veličanska cerkev svetega Jurija, ob desni pa okroglo svetišče Bogorodíce, pravi biser stavbinske

umetnosti. Ali vse to je le nekoliko krasote, katera se dalje kaže tvojim očem. Prav pred tábo, med zgodovinsko in umetniško imenitno palačo dóževo ter nič menj slavno staro knjižnico in sedanjim kraljevim dvorom se razprostira mali trg ali »Piazzetta«, ki ti zdaleč odpira pogled na najlepši trg vsega svetá, na trg svetega Marka z dragoceno cerkvijo, posvečeno istemu svetniku, varhu čudovitega mórskega mesta. Ne véš, bi se li bolj čutil prekrasnim oblikam nakopičenih umetnin, ali svetlikajočim se barvam, ki se v luči vzhajajočega solnca lesketajo od cerkve svetega Marka, kateremu so stari Benečani od vsega lepega najlepše prinesli v dar. Ni ga peresa, ki bi umelo opisati čustva, kakeršnih človeku budi čarobni prizor, ki so ga veke in veke ustvarjale stotere in tisočere roke najslavnejših umetnikov in radodarnih domoljubov.

Kar je vsakdo drug čutil, čutila je v tem večji méri Vanda. Pogled na Benetke je vzbudil živahno domišljijo njeno; čutila se je neznano srečno in čisto prerajeno. Ali nemogoče je bilo, da bi v tolikem blaženstvu pozabila tistega, ki ga je vedno imela v mislih, ki ga je vedno nosila v srci svojem. »Kaj ko bi se v tem začaranem grádu našel tudi začaran kraljevič, a jaz da bi bila tista izvoljena deklica, ki bi ga rešila zakletve,« mislila si je in zopet se je v srci njenem silno razvnela prva ljubezen. V tem zabrlízga párnikova piščalka, kolesa so čimdalje počasneje klopotala in ladja je mirno plavala proti obrézju, kjer je velika množica potrebnih in nepotrebnih ljudij čakala potnikov. Plašno se je Vanda ozirala po gnéči, toda njene oči niso našle, česar so iskale. Skoraj ji je prvi trenutek bilo ljubše tako, saj še ni imela zbranih mislij niti ne pravih besed, da bi mu takoj mogla razkriti hudobno kovárstvo ter izpričati nedolžnost in zvestobo svojo. Misli nánj so jo bégale, da ni mogla popolnoma uživati krasote benečanskega mesta, povsod se je ozirala, kje bi ugledala njega. Smaragda, zapazivša to njeno razmišljenost, vpraša jo sočutno:

»Kaj ti je, Vanda? Zdí se mi, kakor da te nič kàj ne mičejo benečanske imenitosti?«

»Mičejo me že, ali preobilo jih je záme. Nisem vajena vélikemu svétu, in to mi dela omóτικό.«

»Res je tako. Nič se nam ne mudí; stopímo torej še v cerkev svetega Marka, potem pa ostanimo domá do večera, ko se odprè gledališče. Kàj ne, mama, gotovo ste tudi Vi že trudni?«

»Sevéda sem, saj nimam vájinih lét, hiti ne vájinih nóg, da bi vedno zlahka stopala čez mostóve góri in dóli,« nasmihajoč se zavrne dobrovoljna gospá.

Svetišče svetega Marka je s sijajnostjo svojo Vando tako prevzelo, da je kar pokleknila ter dolgo in goreče molila. Smaragda je ni hotela motiti v pobožnosti, temveč je čakala, da je sama vstala; tedaj pa je zapazila, da je Vanda bila mirna, potolažena, in na tihem se je veselila te njene izpremembe.

Popoldne so prijateljice počivale od truda in ponočnega potovanja, proti večeru pa so se pripravljale za gledališče. V tem pride gostilnični strežaj povédat, da je čas in da veslač že čaka s čolničem. Do dóbra opravljena stopi Vanda znóva pred zrcalo in zopet in zopet se je od vseh strani ogledovala ter si to in óno popravila, dasi uprav ni vedela, čemú ima toliko skrbí sama s seboj. Ko so se vse tri namestile v ličnem čolnici in se odpeljale po tihem mórji, pokazal se jim je nov čar, ki ga najspretnější pisatelj ni zmožen véрно naslikati, kajti krasote beneške noči mora človek videti in čutiti sam. Jasno nebó se je lesketalo od nebrója zvezd in zvezdic, a proti njim so v različikih oblikah kakor sive sence kipeli kvišku vrhovi cerkvá in palač. Čudno se je od teh mirnih in temnih podob ločil nerazumni šum, ki ti je od blesteče razsvetljenega Markovega trga čez Piazzetto bil na uho. Vanda, Smaragda in mati so vsaka po svoje bile srečne, in zdaj je jedna, zdaj druga zapazila kaj novega, kaj posebnega ter na to opozorila tovarišico svojo. Zdaj so poslušale ubrano petje, ki je z obrežja zvenélo iz čistih italijanskih grl, zdaj gledale, kako se je pod pljuskanjem čolnarjevega vesla pénilo morjé in se zasvetilo, kakor bi kdo iskre kresal v njem. Stara gospá pa je najrajša zrla proti nebu in kazala na razne zvezde. V tem se utrne zvezda in dolga proga se zablísne na nebu. »Oj, kako lepó!« vzkliknili sta Vanda in Smaragda zajedno, mati pa je mirno pripómnila: »Česar si je kdo ta hip želel, to se mu izpolni.« Vanda je umolknila in premišljala preroške besede, če se bodo pač uresničile. Ona si je zmeraj in tudi ta trenutek želela le jedno — da bi še kdáj videla njega.

Molčé so se peljale dalje po »Vélikem kanalu« med čarobno-krasnimi palačami, ki so stale ob desni in levi stráni, kakor bi bile vzrasle iz mórja. Tu so nekdaž bivali benečanski plemenitniki in bogatini v preobilem sijaji in veselji, in še dandanes je človeku čudno prijetno, kadar se o mésečnem svitu v črnem čolnici ziblje med temi spomeníki propale slave. Človek niti ne misli, da je vse to resnica, ampak zdí se mu, da sladko sanja, in kakor bi sanjal, zamišlja se v davne čase ter si v mislih svojih nehoté snuje dogodbe, ki so se kdáj utegnile goditi za temi zidovi. Ko bi prelepe stavbe mogle govoriti, móči bi jim bilo pripovedovati resničnih zgódeb, groznih in ljubkih,

kakor nobenemu pesniku ni dano izumiti lepših. Tako sanja se je tudi Vanda zamislila in skoraj niti zapazila ni, ko je okretni veslač s čolničem svojim kakor brza riba šinil v ozke postranske kanale, da je gospôdo o pravem času pripeljal pred gledališče.

»Teatro Fenice« štejejo ne le v Benetkah, ampak po vsem Italijanskem med najlepša gledališča, odkar se je po požaru l. 1837. kakor ptica Fenis pomládilo v sedanji podobi svoji. Tu so zdaj v postranski loži sedéle spredaj Vanda in Smaragda, a poleg njiju nekoliko bolj notri stara gospá, ki je uprav le zato šla na pot, da je mladénkama bila váruhinja. Prekrasna zunanja oprava tega gledališča pri blesteči svečavi človeka prvikrat tako osuplja, da ne vé, ali bi gledal na oder ali se oziral po ložah, v katerih so dražestno nališpane Benečanke še bolj povzdigale skupni sijaj. Tudi Vandí in Smaragdi se je tako godilo; zdaj sta oči imeli uprte na igralce, zdaj sta se ogledovali po poslušalcih. Ravno je mlada pevka s tenko-zvenéčim glasom odpevala divno romanco, ko je po vsem gledališči zagrmelo ploskanje in se razlegalo pohvalno klicanje brez konca in kraja. Vanda se ozrè po hrumeči množici in kar kri ji je zastala, da je obledela kakor smrt. Svojim očem ne more verjeti; zdí se ji, da je med častniki zapazila njega. Rada bi še jedenkrat pogledala tjà, pa si ne upa, kajti utegnila bi se prepričati, da se je zmotila in odbežala bi lepa domišljija. Vrišč je potihnil in zopet so vsi pogledi bili uprti na oder. Nastopil je pevec in tako milo-sladko sta s pevko pela o sladkosti ljubezni, da se je moralo otajati srce, če bi tudi bilo od kámena. Vandí so solzé zarósile oči; saj je tudi ona že ljubila in tudi zdaj še ljubi, akoprem ne vé, če tudi njo še kdo ljubi. Prvo dejanje se je doigralo. Zavésa pade in zopet ni bilo konca ploskanju in kričanju.

V tem je nekdo že dvakrat potrkal na lóžina vrata, a šele tretjič ga čuje stara gospá in mu velí »noter!« Postréšček vstopi, izročí gospé vizitnico in vpraša, če ta gospod sme priti v ložo. Gospá čita in ostrmí: na vizitnici je bilo Borovskega imé. Dovóli mu, da pride, vizitnico pa izročí Vandí, ki se prvi hip ni čutila, da li še živí. Rada bi bila gospé vprašala, kako in kaj, ali predno je mogla izpregovoriti besedo, bil je Borovski že v loži. Tudi njemu se je nekoliko videla zadréga. Pokloni se ženski trójici, uljudno pozdravi gospó, Vando pa pogleda tako milo in odkritosrčno, da bi ta pogled moral omečiti vsakoga, nikar nje. Ni bilo treba besed, oči njegove so jasno govorile in prosile odpuščanja, če ga je sploh kàj trebal; a njene oči so pričale, da mu odpušča vse, bodisi karkoli. Podá mu tresočo se rokó, on pa jo hvaléžno stisne in poljubi, in čutil je toplo solzo-rádostnico, ki se je po

točila iz blagega njenega očesa. Jedino vojaška suknja ga je zadržala, da se je premagal in da je pred svetom zatajil čustva, ki so mu potresala dušo; toda Vanda jih je le ugenila in bila je presrečna.

Smaragda je takoj zapazila, da ima Borovski na ovrátniku tri zvezde, in je prva pretrgala mólk:

»Gospod kapitan, sédite in povejte nam, kateremu srečnemu slučaju se imamo zahvaliti, da ste zdaj med nami?«

»To vprašanje bi uprav jaz imel staviti Vam,« zavrne Borovski.

»Ali pa drug drugemu«, seže mu Vanda v besedo.

»Dobro!« reče Smaragda, »me smo prišle, da vidimo Benetke, a Vi?«

»Jaz pa sem na poti iz Benetek. Naš polk je preméščen v Trst. Vojaki so že na ladjah in kmalu po pólunoči odrinemo. Nisem védel, kaj bi počel ves večer, pa sem šel v gledališče. To je srečni moj slučaj, sicer bi se ne bili sešli.«

»Če nam je usojeno, sešli bi se bili drugjé,« zavrne Vanda, ki se je bila že umirila od nepričakovanega veselja.

»Mogoče; ali kje?« popravlja nevéčno Borovski.

»V Trstu!« vzklikne Vanda.

»V Trstu!« čudi se Borovski radovédno pogledujé zdaj jedno, zdaj drugo žénsk.

»Prav v Trstu«, pritrdi mu z nasmehom Smaragda, »kajti ni bilo pol leta po Vašem odhodu iz Ljubljane, ko smo se za stalno preselili v Trst.«

Stara gospá od rádosti ni védela, kaj bi. Molčé je Borovskega mérila od nóg do glave in videlo se je, da je bila zadovoljna ž njim. Zdaj tudi ona poprime besedo:

»Vsi skupaj stanujemo v Trstu; tudi oče moj je pri nas. Kako bode Sieminski vesel, kadar čuje, da bosta zopet skupaj v jednom mestu!«

»Jaz gotovo ne bodem menj vesel«, uljudno odgovorí Borovski, akoprem je dobro védel, da je prav zato moral iti iz Ljubljane, ker je prezaupno občeval s Sieminskim. Na to se obrne proti Vandí in je vpraša:

»Smem li védeti, gospodičina, kako da sem tudi Vas našel v Benetkah?«

»V Trstu pri dobri svoji prijateljici sem v gostéh, pa sva skupaj prišli lê-sem.«

»Ali ste mogli mater samó pustiti domá?« vpraša zopet Borovski, ki ničesar ni védel, kar se je po njegovem odhodu godilo v rodbini Glovackovi.

»Mati moja ne treba družčine, njo že davno krije hladna zemlja,« odgovorila je Vanda in zamračilo se ji je vedro čelo.

»Obžalujem, gospodičina, da Vam nisem prej mogel izraziti sočutja svojega in da Vas na tem mestu spominjam tolike izgube Vaše.«

»Pri vsaki priliki mi je prijetno, če me kdo spominja dragih mojih ljudij. Hvala Vam na Vašem sočutji.«

Borovski ji je hotel povédati še nekoliko uljudnih besed, ali v tem se je zavésa vzdignila in igra nadaljevala. Vstal je torej, kakor da pojde iz lože, ali Smaragda in mati sta ga zajedno prosili, naj ostane, in tudi Vanda ga je tako pomenljivo pogledala, da je zopet sédel kraj nje ter nevztrpno čakal konca. Med igro se niso mogli pogovarjati, le časih je Smaragda rekla po kako besedo o pevcih in pevkah, kajti le ona se je še zanimala za igro, ostali trije družniki so bili vsi zamišljeni in ni jim bilo do tega, kar se je godilo na odru. Vanda je ugibala, kaj storiti po gledališči; bode li še kaj prilike, da mu razodene, kar je túli težilo srce njeno? Borovski pa je imel drugih skrbij. Rad bi bil marsikaj pozvédel, kako se je ta in óna stvar zasukala po smrti gospé Glovacke; vender kako naviraj pogovor in zastavljaj vprašanja, da nespodobno ne kažeš radovednosti svoje? Stara gospá že prej ni pazno poslušala, zdaj pa je le Vando in kapitana imela v očeh in v mislih. Tako je uprav jedina Smaragda še bila v gledališči. Ko se je igra završila, ponudil se je Borovski gospém za izpremljalca, prošé jih, da bi smel v gostilni ž njimi večerjati. Radé so mu dovolile in vsi skupaj so se odpeljali nazaj po Vélíkem kanalu.

Splošno govoríčenje in šepetanje v gostilni je tudi našim znancem razvezalo jezike; beseda je izprožila besedo in bili so zgovorni in dobre volje, kakor nekda v Ljubljani na Sieminskega dómu v »Zvezdi«. Celó odkritosrčneje in slobodnejše so se menili, negoli takrat, kajti bili so nekoliko starejši in so v tem marsikaj izkusili, kar jim je dajalo večjo samostalnost in vzbujalo večje zaupanje v samé sebe, da niso vsake besede tako preudarjali, kakor nekda. Tudi sta véliko mesto in tuja okolica podrli ozire, katerih človek v malem mestu med svojci nikakor ne more povsem puščati v némar.

Smaragda je takoj spoznala, kako imeniten je ta nepričakovani sestanek za Vandino usodo in želela je, da se ne bi prehitro razšli. Ko je torej po večerji zapazila, da se materi dremlje, odvédla jo je v sobo, Borovskega pa je prosila, da čúvaj Vande, dokler se ona ne

povrne. Dobro je védela, da je obema ustregla, in zato se je delj mudila pri materi, negoli je bilo treba. Takoj po njenem odhodu vzame Borovski lístnico iz žépa, poišče listek in ga pokaže Vandi:

»Gospodičina, ali je to Vaša roka?«

»Moja«, kratko zavrne Vanda.

»A besede?«

»Besede?« ponavlja Vanda in ga začujeno pogleda. »Gospod kapitan, ne zamerite, ali jaz Vas res ne umejem, kaj mislite.«

»Rad bi védel, če Vam je te besede kdo narekoval, ali če izražajo pristne misli Vaše?«

»Peró mi je pokojna mati moja posilila v róko, ali kar sem napisala, bilo je prepričanje moje.«

»Tako!« reče Borovski z zategnenim glasom in žalostno se zamisli. Mòlk njegov je Vando neprijetno presunil in hitro zopet poprime besedo:

»Gospod kapitan, ali sem Vas razžalila?«

»Razžalili me niste; to je vse premalo rečeno o tako rezkih besedah; toda prekratke so, da bi bile jasne. Zatorej mi je ta Vaš listek ves čas bil zagonetka, katere ni danes ne rešim.«

»Danes Vam bom to zagonetko rešila sama; takrat pa mi ni bilo smeti jasno govoriti. Oj, to so bili grozni dnevi! Mati je hotela, da bi bila Mačku dala besedo; a ker tega po srci svojem nisem mogla storiti, tiščala je v mé, naj se odrečem Vas, kajti potem, nádejala se je, da se sčasom udam ter vzamem doktorja. Strašno sem se borila v duši svoji! Niti trenutek nisem preudarjala, ali naj se Vas odrečem ali ne; darovala sem Vam življenje svoje, in da Vi zavržete ta dar, drugemu bi ga potlej ne dala. To je bil trden sklep moj. Toda ljubila sem tudi mater svojo; čutila sem, da je ne bodem imela dolgo, pa ji nisem hotela še bolj greniti zadnjih trenutkov življenja, ki je zánjo brez tega bilo prežalostno. Zapisala sem torej tisti dvoumni besedi. Mati si jih je menda razlagala po svoje, kajti bila je potolažena. Kako jih boste Vi umeli, to sem prepustila usodi. Dve nejasni besedi ne bosta omajali zvestobe Vaše, tako sem sodila; če Vas je pa res lepa, mlada vdova ujela v zanjke svoje, potem nisem hotela biti na poti boljši sreči Vaši.«

»Mlada vdova!« začudi se Borovski. »Prosim Vas, gospodičina, kakšno vdovo imate v mislih?«

»Jaz je nisem poznala. Mačku je prijatelj iz Verone pisal, da Vi stanujete in se tolažite pri mladi vdovi in da se danes ali jutri utegnete poročiti ž njo.«

»Torej zopet Maček«, rekel je Borovski ves srdit, »a Vi ste verjeli, da je doktor res dobil takšno pismo?«

»Imela sem je v rokah. Ž njim me je mati prisilila, da sem Vam povrnila slobodo Vašo.«

Borovski Vando ljubeznivo pogleda in vpraša:

»Gospodičina, povédite, kako ste Vi sodili o tem pismu?«

»Bila sem prvi hip prepričana, da je ležnivo obrekovanje in tako še dandanes sodim o njem.«

»Ali ste potem še kdaj mislili náme?«

»Če sem mislila na Vas? Vsak dan, vsako uro sem v duhu bila pri Vas; upala sem tudi, da niti Vi niste zabili náme«

»Da nisem zabil, priča tá-le listek Vaš, ki sem ga vedno zvesto hranil v znamenje, da ne vzprejemam slobode, ki ste mi jo podelili.«

»Vi torej niste hoteli slobode; ali zdaj —?«

»Niti zdaj je nečem«, seže ji on hitro v besedo, »ampak Vaš hočem ostati do poslednjega dné.«

Vanda od prevelike sreče ni vzmogla besede. Sramežljivo je povsila oči in se zardéla. Borovski jo tedaj milo prosi:

»Gospodičina, smem li upati, da mi ne boste odrekli prošnje? Hočete li z menoj stopiti pred oltar in biti ljubljena ženka moja?«

Vanda je samó pokimala z glavo ter si z robcem otrla solze, ki so ji silile v oči. V tem se je Smaragda povrnila in nasmihač se sédla na prejšnji svoj prostor za mizo. Takoj je zapazila, da sta Vanda in Borovski imela imeniten pomének. Nič je ni presenétilo; celó ugenila je, o čém sta se pogovarjala, le tega ni védela, če sta se spora-zumela ali ne. Navidezno se je čudila, pogledovala zdaj Vando, zdaj Borovskega in ju prostodušno vprašala:

»Kaj se je godilo tu? Na vájinih obrazih vidim izpremembo; kaj li pomenja to?«

Vanda je néma zrla pred sé, Borovski pa z resnim glasom poprime besedo:

»Milostiva, evo Vam neveste moje!«

»Nevesta Vaša?« poudarja Smaragda in zadovoljno se nasmečne; »ali, gospod kapitan, jaz sem huda na Vas.«

»Huda? Zakaj?«

»Zato, ker niste delali po mojem naročilu. Rekla sem, da mi čuvajte prijateljice moje, Vi pa ste jo kar sami vzeli.«

»Prijateljice Vam nisem vzeli; tudi nevesto svojo izročam še nekoliko časa Vaši skrbi ter Vas prosim, da mi jo prav vestno čuvate.«

»Tega ne bo treba! Gospodičine Vande Vam doslej nihče ni mogel iznevériti, kamo li v prihodnje!« Na to prime kozarec in pravi: »Vanda, na zdravje tvoje in ženina tvojega! Žívela!«

Zdaj so zazvenčali kozarci, a ko je Vanda trčila s Smaragdo in pogledala v bístre njene oči, zasvetile so se tudi njene od neznane sreče. V veselem pogovoru so še dolgo sedéli združeni in le prehitro so potekale ure. Ljudje so se zvečine že razšli in točáji so brez dela postopali semtertjá ali posédali in zevali v kakem kotu prostorne gostilne. V tem je bila ura pólunoč. Borovski je moral iti na ladjo in se je poslóvil z Vando in prijateljico njeno trdno upajoč, da se skoraj zopet vidijo v Trstu.

Znanke naše so ostale še tri dni v Benetkah, da so si ogledale znamenitosti tega starodavnega in čudovitega mesta, ki na svetu nima sebi podobnega. Ko so zadnji dan šle mimo »Teatra Fenice«, obstane Smaragda in ustavi tudi Vando rekoč: »Ni brez pomena, da si ravno v tem gledališči zopet našla sokola svojega. Kakor Fenis se je pomladila prva tvoja ljubezen in ž njo se prerodiš tudi ti v novo srečno življenje.«

(Dalje prihodnjič.)

Misli.

1.
Če mesto so dali ti častno,
Ne nòsi se preveč oblastno
In to si zapómni, ti brate,
Da mesto je záse — ne záte! —

2.
Kdor dobil le nizko je mesto,
Upravlja naj tudi je zvesto,
I njemu velja prav nič manj,
Da mesto je záse — ne zanj. —

3.
Bolje služiti je brez priznanja
Z zavestjo, da služíš pošteno,
Nego će hvalo ti svet poklanja
Z zaslugami ne pridobljeno. —

4.
Če ne gre vse poleg volje,
Druzih jezen ne sovraži;
Ako Bog dá, vse bo bolje,
S takim upom se tolaži! —

5.
Podložnikom samim je častno,
Če svoje glavarje časté,
A lože častiti je take,
Ki tudi kàj zánje storé.

Y.

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

(Konec.)

Ko se je razvédelo, da ima Trampušev Jurij denarja kakor črepinj, jela je zahajati ali to seveda le po naključji v najljubšo mu krčmo »pri Ocvirku« svetlovlasa Klara, ki so jo zmatrali še pred deseti leti vsi mladeniči za tretjo krasotico v mestu. Vzgleđ njen je posnemala stara naša znanka, jezična doktorica Cízara. Prihramala je k Ocvirku v višnjevi, čisto novi opravi, ki se ji je zdela pred zrcalom na vso moč pristala in premagovalna. Kmalu za njó se je oglasila mršava talmi-gospodičina Hana, tista, ki so ji rekali nekateri »ta pusta«, drugi pa pravilneje po slovensko »puščoba«. Tudi zelenoóka gospá Fani je trdila, da se tako ljubko vino kakor »pri Ocvirku« ne toči nikjer v mestu in pred mestom. Prišumela je tjà vsak pot v prastarem ali svilenem krili. Ponosna Fani se nekđaj ni ozirala po kmetskih samcih, toda se je brzo otresla te gosposke mržnje, odkar ni hotel radi prečestitih let njenih noben gospod ž njo plesati ni v kazini ni v čitalnici. Ali trdina Jurija niso genile ni peče ni tiste »kofrńíce«, ki jih gospóda ne vém zakaj imenujejo »klobuki«. Kadar ga je katera priljudno pozdravila, obrnil se je v stran, zakašljaj, pljunil in zagodrnjal na pol glasno: »Ptice! — Skrb me je! — Fiii!« — Ženski spol mu se je zdel tako nevaren, da mu zakon ni prišel nikoli na misel. Da je dalje živel, dal bi se bil v tej réči morda káj pogovoriti in omehčati. Ko se je že nekoliko naveličal jednoličnega življenja novomeškega, stisnil je v roko popotno palico in mahnil čez Gorjance. Na hribu ga sreča dečko v zeleni suknjici in rdeči kapici in pozdravi samopašno: »Dober dan, Trampušev strijc, káj ne da jo režete proti Metliki?« Jurij se začudi, da ga fanté pozna, pa ga vpraša, kdo je in kamo ide? Dečko hití: »Jaz sem Malíček, sin Kocanéžin in torej tvoje žlahte. Namenil pa sem se v Podgorje k Šalétu, da se bova káj zabavljala in smijala.« Juriju stopijo vlasje po konci, šklepetaje z zobmi zajecjljá: »Měni se zdí, da obtiči Šalétu ta pot smeh v grlu. Ti greš gotovo zato k njemu, da ga zadaviš.« Paglavec velí: »Ti ne znaš dobro pogajati. Taka kazen bila bi zánj preblaga. Bolelo bi ga samó jeden trenutek. Mati moja pa želí, da bi trpel ne le hude, ampak tudi dolge bolečine. Naročila mi je torej, naj ga olupim.« Skoro vsak človek hoče, da bi ga imeli ljudje za boljšega, nego je. Da bi ga ne spoznali, zaprede si dušo v mrežo, da ji ne morejo videti pravih mislij. Ti mreži pravimo hi nav-

ščina. Veliki licemerci jo zavijajo v več tacih nevidnih pajčevin. Šalétova, ki je prvak vseh hinavcev, zadelana je v štiridesetih! Te mreže mislim jaz z nje odmotati in potem ugledajo znanci resnično podobo njeno in začno Šaléta ravno tako sovražiti in prezirati, kakor ga zdaj spoštujejo. Splošno zaničevanje peklo, žgalo in razjedalo bo slavohlepnega malopridneža noč in dan, kakor da mu leži žerjavica v osrčji. Te muke utegnejo trajati več mesecev in let. Kocanéža si je izmislila po takem jako primerno in izdatno maščevanje. To reki okrene Maliček na stransko pot, držečo v podgorsko bregovje, Jurij pa koraka dalje po veliki cesti. Ustavi se najprej v Metliki, kesneje je živel nekaj tednov tudi v Karlovcu. Godilo se mu je vse prav po volji, in ljudje so se mu priljubili precej prve dni. V Belokranjcih in Hrvatih je našel več resnosti, moštva in istinitega prijateljstva nego v bližnjih rojakih svojih. Tujim krajem pa se vender nikakor ni mogel privaditi. Tožilo mu se je čimdalje močneje po prelepi Krški dolini in prisojnem Podgorji. Vrnivši se na Dolenjsko je stanoval v predmestni, s krčmami blagoslovljeni Kandiji. Za življenje si je bil ustanovil že zdavnaj neka pravila, ki niso bila povse napačna. Jedel je dobro, ali nikoli preveč ali takih rečij, ki bi bile škodile želodcu. Ob delavnikih je izpil vsak dan po pet do šest méric vina, v nedeljo si je jedno ali dve privrgel. O velikih praznikih in svečanostih pa se na svojo nesrečo ni držal nobene določene mere. Svojega godú dan privoščil si je pet bokalov jakega hrvata in pripetilo mu se je to, kar že brez števila drugim pijanim in celó treznim ljudem. O mraku je zašel s ceste, prekopicnil se v Krko in utonil. V mošnji njegovi se je dobilo toliko denarja, da so ga zagreblj prav lepó in spodobno. Smijali pa so se grdemu mehurju, ki je bil prišit k malhi. Odpáravši ga so izvadili šestico, mehur pa vrgli na cesto. Ugleda ga breška mamka Capúdrovka, ki je prišla Jurija kropít. Nekoliko zvedljiva pobrska po njem z nogo in zapazi šestico. Komaj jo pobere, zasveti se v mehurji mesto njé druga šestica, za njo pa tretja, četrta, peta itd. Tako se odkrije ženi predragoceno svojstvo Jurijevega mehurja. Zavila ga je v robec in nesla domóv. Bila je tako razburjena, da se je tresla kakor šiba. Od neskončne radosti se ji zarodí v glavi cel roj lepih in prijetnih mislij. Dejala je sama v sebi: »Najprej moram si nametati iz mehurja toliko šestíc, da si kupim, kar se le dá krasen, gosposk klobuk. Ali mi bodo zavidale vse bréške tercijalke in dijaške matere! Pa naj mi le, sàj me bodo imele za kaj. Dičnemu našemu gostaču, dijurnistu Cviklju dam narediti frak od najdražjega sukna, pa kaj samó frak, oblečem ga vsega od nóg do glave, mari mi je sto ali dveh sto

goldinarjev! Hočem mu dokazati, da prijaznost moja ni dim nego zlata resnica. Zdaj, ko nisem več prazna, vém, da se ne bo branil ženitve: predno preteče ta mesec, bova si mož in žena. Mlade mestne gizdavke bodo kar pokale od jeze, da dobim tako lepega gospoda. Cvikelj mora še danes odpovedati in pomoliti pod nos figo vražjemu doktorju, ki ga za beraško plačo mikásti, gnête in trpinči, kakor bi bil tovórna živina, ne pa olikan učenjak, ki ima več pameti v pêti, nego doktor v glavi. Pona-gajati bo treba tudi tistemu ministru, ki Cviklju ni hotel podeliti službe, koja mu je šla bolj po pravici nego vsem pecirkom, šuftavtmanom, kantolorjem in presendéntarjem. Précej po poroki oddrdrava se na Dunaj pa bova korakala mogočno ob ministrovu palači ali bajti góri pa dóli, góri pa dóli, da se uveri, če ni brljáv, lahko na svoje oči, da midva živíva dobro in po gosposko tudi brez njegove milosti in blagonaklonjenosti, ha, ha, ha!« To tiho govorjenje izpričuje, da je Kocanéžin mehur prišel v vlast dvema človekoma, ki sta ga bila prav krvavo potrebna. Kako sta uživala šestíce svoje bivši dijurnist Cvikelj in njega gospá, bivša Capú-drovka, ne morem povedati, ker že veliko let ne prebivata na Dolenj-skem. Kmalu po prihodu svojem z Dunaja, kamor sta se šla kazat njega prevzvišenosti (ekscelenciji) ministru Herbstu, preselila sta se na Pri-morsko med vrle čakavske Hrvate v toplo, brezvéterno in rajsko Opatijo.

Šalè se je jako obveselil Malíčka, ker mu je naznanil, da je trgovski pomočnik, ki skupljuje slive na drevji. Šla sta na vrt, na kojem so rasle sáme češplje, ki so bile to leto izredno polne. Pogodila sta se brez težave. Bodri dečko se je Šalétu brzo priljubil. Slanim, dasi precěj nespodobnim njegovim burkam ni se mogel nasmijati. Čuditi se je pa moral tudi neopisni urnosti njegovi. Pokušaje slive plezal in skakal je po drevji spretneje in predrzneje od vsake véverice. Ko je zazvónilo póludne, začel je tekati okoli Šaléta opominjaje ga, naj gleda pozorno pa bo videl, da priteče okoli njega štiridesetkrat, predno še odzvoní. Radovédni Šalè šteje pazno. Da treba moliti, ni se niti domislil in ta nemarnost ga je pogubila. Malíček je tekal in tekal. Prišedši okoli Šaléta je odvil z njega vsak pot po jedno mrežo in predno je odzvónilo póludne, odlupil je vseh štirideset pajčevin, ki so zakrivale duševno njegovo grdobó in zavrženost. Dogotovivši posel, radi kojega je prišel, zagrohotal se je zaničljivo in izginil, kakor bi se bil v zemljo vdrl. Osuplí Šalè odide domóv. Spotoma sreča več dobrih znancev, ki so ga pa gledali vsi strašno pisano. Ko jih po-zdravi, niso mu hoteli odzdraviti. Na kosilo' je bil povabil nekoliko prijateljev, ali pričakoval jih je zaman. Bili so se napotili k njemu in prišli, ko je póludne zvonilo, že v vežo, tamo so se pa premislili in

obrnili. Šalè se skoro uveri, da ga nihče več ne čisla in ne mara. Kjerkoli se je pokazal, pljuvali so in bežali od njega kakor od kužnega bolnika. Vprašal je nekatere bivše mu prijatelje, zakaj so se tako izpremenili? Odgovorili so mu s srditim obrazom in mrkim pogledom: »Zato, ker smo te spoznali.« Dà, ljudje so ga zdaj poznali, pa so se kar prekrizovali in sklepali roke in se čudili slepoti svoji, da so mu mogli toliko let verjeti in zaupati. Mesto nekdanjih prikupljivih svojstev so videli v srci njegovem peklensko zlobo, negnusno lažljivost, zvijačnost, napuh, sebičnost, zavist, lakomnost. Odkritosrčnost in dobrodušnost rabili sta mu za ličino, za kojoj mu se je skrivala strupena potuhnenost, ki je prežala noč in dan, da bi škodila rojakom z besedo in dejanjem. Kakor bi trenil, razkadila se je zdaj vsa gostoljubnost njegova. On je vzprijemal rad samó velikaše in bogatine, od kojih se je nádejal mastnega povračila ali kake odlike; vse druge prihodnike pa je imenoval lačne berače, ki dohajajo k njemu, da bi se zastonj nažrli in nalókali. Sladkal se je tudi njim, ker je bil lačen časti in hvale vsakega človeka, še bolj pa za to, ker se je bal, ko bi jim pokazal nejevoljo svojo, da ga bodo opravljali in raznašali. Šalè je poznal prijateljstvo le po imeni. Ljubil je iskreno samó sebe, družega pa nikoli nikogar, niti žene in otrók svojih. Uradniku Rogaču se je tako primilil s hinavsko svojo prijaznostjo, da bi bil dal zánj kri in življenje svoje, zdaj pa je zvedel novico, da je vabil neprenehoma k sebi njega in lepo gospó njegovo radi nje, da bi mu jo zmotil in iznevéril! Vsem znancem, ki so ga zmatrali za prijatelja, rogal se je za hrbtom in jih razglašal, če ne za kaj hujšega, vsaj za bedake in sušmárje, ako pa so popili le jedno kapljico njegovega vina, pa tudi za strašne pijance, čeprav nekaterih ni videl nikoli pijanih. Že od nekda se ga je držala navada, da je proti včerašnjim gostom obrékoval predvčerašnje, proti denašnjim včerašnje itd. Nobena reč na svetu ni Šaléta tako veselila, kakor to, če je mogel snesti komu poštenje. Brez vzroka in razloga je očital najvzornejšim poštenjakom sleparstvo, prešestovanje, kradljivost. Najboljšim rodoljubom je podtikal tajno zavezo z nasprotniki in nasprotnicami našimi, pobožni kristijani so mu bili licemerci in skrivni grešniki, vsi dobrovoljci pa bogokletniki in razuzdanci. Šalè je spadal res da k národni stranki, zapisal se je bil v razna slovenska društva, kričal je: »živio!«, prepeval: »S Črne gore, do Urála« itd. ali v národni tabor ni ga privedlo srce in uverjenje nego sila javnega mnenja, lakomnost časti in še razni zunanji nagibi. Da je svoj národ izdal, ne bi bil hotel občevati ž njim noben vrstník, noben duhovnik, noben veljak, noben izobražen domačin tega okraja. Národne zavode

podpiral je Šalè na videz jako darežljivo in požrtvovalno, skrivaj pa jim je umikal dohodke, kolikor je le mogel: marsikak goldinar, ki je bil njim namenjen, zastal je v njegovem žepu! Kadar se je zamešal med odpadnike, obžaloval je usodo svojo, da živi v takih razmerah in prilikah, da mora tuliti s slovenskimi volkovi. Šalè ni imel sovražnikov radi brezznačajnosti svoje. Pogovarjaje se z nemškutarji potrjal in odobral je vse njih klevéte, laži in krivice. Če so bili o volitvah premagani, prišel jih je tolažit: »Danes smo zmagali mi, ali komaj, komaj! Čast komur gre čast, borili ste se hrabro. Jaz bi stavil glavo svojo, da bo drugi pot sreča na vaši strani. Pa saj je to tudi naravno, kajti je v vašem taboru boljši ustroj, več razumnosti, več značaja, več poštenja« itd. Obleko in druge reči je kupoval Šalè vedno od najstrastnejših sovražnikov naših in hčer svojo je dal učiti nemškemu petju; slovenske pesmi so se mu zdele zánjo nepotrebne. Slovenskih bukev ni niti sam prebiral, niti ni opominjal na to otrok svojih. Kdo bi se čudil, da takovega »rodoljuba« ni črtil noben protivnik národnosti slovenske! Šalétovi dovtipi so prej izredno kratkočasil vsako domačo družbo, zdaj pa so se pristudili vsem ljudem in po pravici, kajti so žalili skoraj brez izimka dostojanstvo in poštenje bližnjiku. Oponašal je govorjenje in vedenje prijateljev svojih, rogal se njih duševnim in telesnim slabostim, izmišljal si o njih vsakovrstne smešne napake in posebnosti: to je bila vsa nekdanj toliko hvalisana šaljivost tega podlega človeka. Vsi so se sramovali zdaj samih sebe, da so mogli ploskati takovim brezdušnim zabavljicam. Šalétu ni ostal noben človek več dober, zvest in privržen, niti v svoji hiši ne. Ženi se je primrzil, ker jo je varal, otroci pa se niso brigali zánj, ker jih je vzgajal brezumno in zanikarno, brez vere in strahú božjega. Malček je ugenil, da ga bo žgalo splošno zaničevanje kakor žerjavica. Zavidal je zdaj poslednjemu beraču, kajti ni učakal več do smrti svoje nobenega prijetnega dné, nobene vesele ure. Dišala ni mu niti najslajša jed, noč in spanje sta ga bolj utrudila nego okrepčala. Kakor marsikateri izgubljenec iskal si je tudi on razvedrila in tolažbe v vinu, ki ga je pa še silneje oslabilo in izbegalo. Često je divjal in besnil kakor gôrski zver. Ker je dolžnosti svoje povse zanemarjal, odstavilo ga je glavárstvo in dalo službo njegovo sposobnejšemu móžu. Ta udarec je Šaléta popolnoma potrl: truplo mu je začelo brzo hirati, tresti se in sušiti, duh pa blésti in bébiti. Umrli je neobžalovan, nihče se ga ni prijazno spominjal, nobena solza ni kanila na grob njegov. Stara Kocanéza pa je v brlogu svojem ukala, pela in poskakovala od peklenskega veselja, da se je pogodila tako strašna in tako sladka osvéta.

Naturalizem.

Spisal Fr. Svetič.

(Konec.)

V.

Da bi dal tem nazorom mesó in kri, začel je Zola spisavati velikanski ciklus »Rougon-Macquartovi ali prirodoslovna in družbena zgodovina neke rodbine za družega cesarstva*«. Že naslov ima do malega ves naturalistični nauk v sebi. Ta povestni venec bode po pisateljevem načrtu obsezel dvajset zvezkov, vsak zvezek bode roman záse, da se lahko samostalno čita, vender »vse zgodbe zvirajo z bolezní ene« (reklo bi se prosto po Preširnu) in so, vsaj kakor Zola misli, orgánična celota. Ves zdelek ima biti družbena zgodovina družega cesarstva in se začénja v času, ko se je princ Louis Napoleon polastil državnega krmila. Prvi snopič je izšel leta 1871.; vsega skupaj je dozdam štirinajst povestij danih na svetlo.

Pisatelj si ni namenil, tukaj vtopiti se v vse te romane, pripovedovati njih obsega, kazati prisojne in odsojne strani posameznih povestij, ocenjati njih skladbe in premišljati značajev: bilo bi preobširno. Zadoščujejo naj samó naslednje kratke črtice o tej véliki epopeji.

V Plassansu (izmišljeno ime za Aix) živela je vrtníkova vdova Adelajida Rougon, drugič omožena z nekim Macquartom. Ta ženska, skupna mati Rougon-Macquartovih, bila se je telesno poškovala, dobila krč in je sčasoma oslabéla na umu. Njeno nadlogo so podedovali otroci in otrók otroci. Vsa rodovina je določena zaradi te dedščine v počasno hiranje in za pregreho. Podedovana bolezen rodí pri Rougon-Macquartovih slaba svojstva, ki se najbolj kažejo v grdi samopašnosti in mesénosti; vender se na drugi stráni razodeva tudi v umetniški nadarjenosti. — Potomci Adelajidini se razkropé po francoski zemlji, največ jih seveda náse potegne središče, Pariz. Pisatelj hodi za njimi, stavi jih na različna tlà, med razne stanove in »milieuse« ter »eksperimentuje« z njimi. Seznanijo nas z malomestnim življenjem, kaže nam gnezdo na kmetih s svojimi malostnimi spletkami. Potem nastavi v Pariz, vodi nas od kraja do kraja, slika nam raznovrstne

*) Tudi Balzac je spisal podobno zbirko, katero je imenoval »La comédie humaine«, ki nam takisto pred oči stavi v o francosko družbo tedanjega časa.

prizore in popisuje življenje vseh krogov, od najvišjih do najnižjih, najubožnejših. Pelje nas v ministrov salon, v zbornico, h konjskim dirkam, na trg, kjer se próda živež; vse kar je tukaj videti, natančno popiše: sočivje, klobase, sir, ribe, perutnino itd., pové nam ne samó, kakšno je vse to po zunanje, marveč tudi, kakšen ukus ima, in zlasti, kako diši. Pelje nas v kováčnico, kjer ima dovolj prilike za mojstersko popisovanje. Iti moramo dalje ž njim v rastlinjá, pregledavati cvetice, dihati mlačni, zaduhli, z mamčím vonjem napolnjeni zrak in poslušati pisatelja, ko nam razklada botaniške svoje znanosti. Vêde nas dalje v velik bazar, kjer nam razkazuje blagó in razlaga, kako se izpečáva. Zopet potem nas postavi na deželo, sredi zarastlega parka in nam pripoveduje idilo, ki se ondu godí. Popisuje nam preprosto vaško življenje, riše rúdnik in slika delavce, kako živé in trpé; vêde nas nazaj v Pariz, v slikarnico, in potem zopet na kmete itd. Sploh: popisati hoče življenje sedanje dóbe v vseh oblikah in seznaniti bralca z vsemi stanovi in družbenimi skupinami. Vse riše živo in natančno, res prav mikroskopično. Tudi to popisuje, kar se ne dá prijeti n. pr. luč, duh. Vso veliko svojo nadarjenost uporablja, da silno vestno naslika svoj mikrokozem. Če nam kaže osebe iz nižjih stanov, posluhuje se rad njihovega jezika. Najrajši se mudí, kjer mu je opisavati bolezni, in da bi to natanko pogodil, hodil je po bólnicah in opazoval bolnike.

Najznamenitejši roman v zbirki je »L' Assommoir«, ker najbolje kaže Zolovo smér in naturalistična načela. Junak v tej povesti je strehar Coupeau, oženjen z Gervazijo, vnukinjo Adelajidino. Coupeau je priden in reden delavec. Neka ženska se mu hoče maščevati in prereže vrv, s katero je Coupeau med delom privezan na strehi, Coupeau pade in se hudo pobije; vender ozdravi, ali zdaj je ves drug. Ko je moral v bolezni od dela počivati, navadil se je žganja in se ga ne more več odvaditi, naj se še toliko trudi in trdno sklepa. Nasledki se hitro pokažejo, Coupeau dobí »delirium tremens« in žalostno pogine. (Zola seveda to bolezen vestno opiše.) — Vdova Gervazija se v obupu tudi pijači udá in kmalu revno umrè.

Zola hoče veljavo dobiti nauku svojemu tudi v gledališči. Po njegovih nazorih bi se morala odpraviti žaloigra in igrokaz višje vrste. L. 1871. predelal je za oder svoj roman »Thérèse Raquin«, in to igro stavi v vzgled novejši dramatični umetnosti. V predgovoru uči, da mora gledališče pojasniti, kako vpliva okolica na osebo; opusté naj se vse basni, vse neumno besedovanje in konvencionalne neslanosti. Vender se Zola sam drží jednote v kraji, kar je tudi konvencionalna

posebnost. Potem je spravil na oder dve veseli igri; jedna je tako podla, da je občinstvo ne le sikalo, temveč na konci tudi klicalo ravnatelju, naj rajši zamolči pisateljevo ime. Zola pa se ni dal ostrašiti, še tisto leto je izdal tri igre. Pravi, da je prepričan o končnem uspehu svojih igrokazov, da samó čaka in da je dovolj trdovraten v potrpljenji. »Saj so morali napósled venderle, čitati tudi moje romane, in poslušali bodo tudi igre moje.« — Sicer pa Zola méni, da je poskusno slovstvo še v povojih in da on ni še našel skrivnosti; trudi se samó, da bi omejil kolikor móči osebni živelj, osebno vmešavanje pisateljevo. »Grajajte me, kolikor vam drago. Morda res ne hodim po pravi poti, ali naturalizem je slovstvo prihodnjosti.«*)

Romane »L' Assommoir«, »Nana« in »Germinal« predelal je neki Busnach v igre. (»L' Assommoir« so igrali pred nekaj leti tudi na Dunaji v mestnem gledališči.) Ko so v Parizu igrali »Assommoir« in »Nana«, poskusilo se je vse, da bi imelo občinstvo priroden, istinit vtisek o tem, kar se godí na odru, in da bi čutilo, kakor da se res godí. V »Assommoiru« se kaže prálnica, zato diši z odra po miju; dvé períci se prepírata in se polivata res z vodó. Delavci nastópajo v pravi delavski obleki, in kadar ima Coupeau pasti raz streho, vržejo masko doli, da se stavi tudi padanje živo pred oči. Bolezni se slikajo posebno skrbno. V zadnjem dejanji se mora Coupeau po vsem životu tresti, da pokaže, kako se ga je prijel delirij. — Nana umrè za osepnicami; igralka, ki ima to vlogo, dvigne se v zadnjem dejanji v postelji in nje obraz je videti ves črn osepnic. —

Zolov vpliv na novejšo francosko romanopisje je velik, njegov nauk se je razširil in mu pridobil lépo število učencev, ki izkušajo učenika celó prekositi. (Učenci so pač zmeraj hujši nego učenik sam.) Najimenitnejši pisatelji, ki stopajo za Zolo, so: Maupassant, Hennique, Vast-Ricouard, Alexis, Huysmans, Céard i. dr. Zola je izdal skupno s »prijatelji« — učencev, pravi, nima — zbirko novel z imenom »Večeri v Médanu«. Médan se imenuje Zolovo posestvo na kmétih. Vsak je dal po jedno novelo, toda samó Zolova je nekaj vredna. Učenci so brez domišljije, njih spisi so goli prepisi brez pesniškega čustva, natančni pa v podlosti. Kakor učenik se tudi učenci najrajši bavijo s patologiškimi prikazi. Jedna Henniqueovih novel ni drugzega kot trpljenje necega beleznika, ki ima trakuljo in se je ne more iznebiti. Huysmans pa nam slika v neki povesti — grižo in njene nasledke.

Kako daleč je segel naturalistični evangelij v tuja slovstva in v koliki méri je to, kar se ondu naturalističnega nahaja, Zolov vpliv in

*) Kdo se ne spominja Wagnerjeve »Zukunftsmusik«?

koliko samostojen pojav, to je težko določiti. — Samó nekaj kratkih opazek o tem.

Na najrodovitnejša tla je padlo naturalistično seme, kakor se kaže, v Italiji, kjer se naturalizmu pravi »verismo«. Izmed veristov bi bil pred družimi imenovati izvrstni novelist Giovanni Verga, ki se sam morda ne šteje med naturaliste, ki pa vendar zeló na Zolo spominja s svojimi živimi popisi in s tem, da se rad mudí s slikanjem patologičnih prikaznij. Težko bi bilo pa izreči, je li Verga naravnost pod Zolovim vplivom, ali se je samostalno razvil. Naravnost za Zolo pa pobira stopinje Luigi Capuana, toda ta ni posebnega pomena. — Na Nemce ne vém, da bi bil naturalizem močno vplival, dasitudi Zolova dela pridno prevájajo. Nemci so v slovstvenih rečeh povečem še stari idejalisti, četudi si v novejšem času nekateri realisti dobivajo veljavo n. pr. Hopfen, Wildenbruch, Stinde in drugi. Ali to so zmerni realisti, skrajnih, t. j. naturalistov Nemci nimajo. — V Angležih se tudi še ni prikazal realistični ukus, pri njih je ukoreninjen zmerni, zdravi realizem Dickensov. Sicer je pa večina novejših angleških novelistov — ženskega spola, in da je tem nežnočutnim »Blaustrumpfom« Zola nad vse »shocking«, to se ume samó po sebi. — Na slovanske književnosti Zola pač tudi še ni razprostrl vpliva svojega, četudi se ne pogreša pri nekaterih slovanskih pisateljih naturalistični vpliv in se nekateri ruski spisi skoraj Zolovim lahko stavijo na stran. Toda ruski, tudi skrajni realizem se je razvil na domačih tleh: Tolstoj, Dostojevskij i. dr. so neodvisni od Zole, kakor pač tudi Gogol ni pod Balzacovim vplivom, ker Balzacovi spisi so šele po smrti njegovi l. 1850. bili obče znani in prišli do veljave. — Mimogredé bodi omenjeno, da se je, ni dolgo tega, Tolstega zeló naturalistični igrokaz »Moč temè« v Parizu spravil na oder in da ga je francosko občinstvo dovolj prijazno vsprejelo. —

VI.

Govoréčim o zunanjem uspehu Zolovega pisanja, nam je potrditi, da se njegove knjige hitro širijo, da se ljudje »trgajo« zánje. »Nana« n. pr. je v prav kratkem času čakala nad sto natiskov. Razprodaja njegovih knjig je nesla Zoli toliko, da se smé danes šteti med bogatine. Vender pa ta uspeh ni »netto« in ni ga pripisavati sámí notranji vrednosti njegovih del in navdušenju občudovalcev. Da se Zolove knjige tako hitro in v takem številu izpečavajo, pripomogel je največ, kakor bi se nemški reklo: »Skandalerfolg« njegovih spisov. Ali vender

se mu dela krivica, ako se mu očita po novinah in knjigah, da goji slovstvo, katero se zaznamenuje z ljubeznivim imenom »pornografija« svinjepis — »Začeli smo z »Duhom kristijanstva«¹⁾, s »Premišljevanji«²⁾ in z »Jesenskimi listi«³⁾, in kam smo prišli? Do »Asommoira« in »svinjepisa!«, toži časopis »Figaro«. — Hudobna peresa celó nagajajo Zoli in Zolovcem, da se beseda naturalizem izvaja iz latinskega »naturalia«. — Pač mnogim Zola že zaradi tega ne ugaja, ker je realist. Nekaterim preobčutnim, preidejlnim dušam se realist sploh mrzi.⁴⁾ — Naj imajo naturalistični proizvodi še toliko napak, naj je ves naturalizem zmota, vendar Zola ne zaslučuje, da se šteje med pornografe. Sicer ne vidimo v njegovo srce, vendar ni potrebno misliti, da hoče dobička iskati s tem, da bi pohujševal človeštvo, da bi pisal za razuzdane, šegetal jim otrplo polt ter jim oživil ushlo domišljijo. Njegovi spisi nimajo slabih, nenravnih namér, ker greh pregrdo slikajo, da bi vábil in zapeljeval. Zola ima svoje leposlovno prepričanje in po njem se ravna.

Najprej mu je za resnico. Ker se tako neustrašeno poteza zánjo, odpuščamo mu lažje napake in grehe. Resničnost v njegovih spisih mu je tudi veliko pripomogla do uspeha; človek išče in hoče resnico, četudi ga neprijetno presune ali rani. — Kakor rečeno, hoče Zola samó istinitost, samó kar se v življenji res godí. Preveč po črki se pa drži Goethejevega nauka: »Greif' nur in's volle Menschenleben«.

1) Chateaubriand, »Le génie du christianisme«.

2) Lamartine, »Méditations poétiques«.

3) V. Hugo, »Les feuilles d'automne«.

4) To je čutil Gogol. Čitaj krasni uvod 7. poglavju I. dela njegovih »Mrtvih duš«. »... Srečen pisatelj, ki se ne zmeni za dolgočasne, zoperne značaje, kateri nas osupnejo s svojo žalostno istinitostjo, marveč si voli samó značaje, v katerih se blešči božja in človeška visokost! ... Z mamčim kadilom je zagrnil ljudem oči; preprijetno se jim je laskal s tem, da je pokril življenja senco in odkril samó blesk. Ves svet je oduševljen zánj ... Imenujejo ga velicega, slavnoznanege pevca ...

Kako vse drugačna pa je usoda tistega pisatelja, ki se drzne upodabljati vsakdanje reči, za katere se komaj kdo zmeni, in strašno, gnusno blato, ki omadežuje življenja našega ubožnost; pisatelja, ki si upa s krepkim, neusmiljenim dletom obdelavati in ljudstvu jasno pred oči postaviti mrzle, razkosane značaje, katerih mrgoli na trnjevi in dolgočasni poti življenja našega na tem svetu! On ne sliši množice ploskati mu, ne vidi hvaležnih solz in jednoglasnega oduševljenja ginenih src; ne prihití mu naproti šestnajstletna krasotica s povéšeno glavico in junaško udanostjo; tudi ne odide ostri sodbi sodrenikov, hinavski, trdosrčni sodbi, ki pravi, da so njegove stvaritve podle in ubožne, ki ga stavi med zaničevane, človeštvo z nogami teptajoče pisatelje in mu odreka srce in čut in božjo luč nadarjenosti ...

Zola pregloboko seza, prav do dna. Da ne zadoščuje sentimentalnost in idejalizem, ki nima nikakeršnih tal pod sábo, in da je tudi realizem potreben, to je obče priznано; ali sáma gola realnost ni še poezija. Oboje naj se združuje, kakor n. pr. pri Turgenevu, to je pač jedino pravi pot. Turgenev podaje drugačne dušne hrane nego je Zolova! Vender je še dovolj francoskih romanopiscev, ki si jemljó Turgeneva in Dickensa v vzgled in ne Zole. Sicer pa Zola sam v boljših urah spominja na Dickensa in Daudeta.

Zola je jednostransk v istinitosti, ker vidi povsod samó mračno stran. Njegovi ljudje so v prozajični, v vsakdanji obleki, značaji njegovi skoraj vsi zaničljivi. Po pravici se mu očita, da ne razločuje bój (*farbenblind*). Nikjer ni veselega življenja v njegovih povestih, nikjer blagodejnega humorja, nikjer duhá in milote. Romantiki so bili na boljšem poti, ker so učili, da se v pesništvu vrsti grdo z lepim, žalostno z veselim, kakor se izpreminjajo v življenji sreča in nesreča, lepota in grdoba. Zoli je stvar božja samó snòv. Človekoljubu se milo stori čitajočemu njegove povesti in imajočemu pred sábo jedino zavržena ali vsaj slabotna človeška bitja. Ciklus »Rougon-Macquartovi« je prava Sodoma in Gomora: med blizu tisoč osebami, ki nastopijo, najti ni niti pet pravičnih ljudi! Zolove osebe imajo samó zunanje, živálje življenje, samó živce, čute, mesó in kri; popisuje nam jih le životopisno, dušeslovno ne. Volja, misli, strasti v porájani — vse to nam je zakrito. Naturalistični romanopisci, kateri nam trosijo prav malenkostne popise, če gré za snovne stvari, in ki na dolgo in široko govoré o rečeh, katere nas malo zanimajo, mahoma so jako varčni, kadar bi jim bilo razlagati dušne pojave. »Naturalisti ne premišljajo splošnih značajev, temveč slikajo izjeme. Ne da nam bi kazali tipov, rišejo samó spake in ker se spake nahajajo v prirodi, pravijo: »To je resnica, to je človeško izpričalo! — To je nečloveško izpričalo, reklo bi se bolje prav, to je redek vzgled tega, kar je človeški prirodi nasprotnega.« (*Figaro*). Če se nameri Zola na osebo, katera bi bila prikupljiva, ustavi se nerad pri nji, popiše jo le površno; toda če ima grd značaj pod roko, kako dobro mu dé, kako natanko ga slika! — Obrazi in primere so navadno iz živalstva; čitatelju se zdí časih, kakor da je v hlevu ali zverinjáku, nekakšen živalsk duh mu puhti iz teh popisov nasproti. Zola se ne ustraši nobenega prizora, bodi še tako zopern. Najdrznejši njegovih romanov je »Nana« in s to povestjo je Zola res napravil gadno mlako v slovstvu. Sicer se ne zahteva od realističnega pisatelja, da se giblje jedino v višavah in da je biti njegovim osebam serafske či-

stosti, ali to, kar podaje, Zola v »Nani«, to je vender preveč in prepolzlo. —

Zola je kolorist med pisatelji, moč njegova so slike. Ves roman »Une page d'amour« bistveno ni nič drugega nego popis pariškega mesta, katero nam kaže v petih raznih, velicah podobah, polnih življenja in barv in plastičnih obrazov. Krasen je n. pr. popis velikanskega danjenja, ki je uvod romanu »Pariški trebuh«. Slika, katera je na konci te povesti, napravi mogočen vtis kakor veličasten finale. — Ali popisovanje preveč prevladuje v Zolinih povestih, njegove slike so čestokrat preobložene; oseba ni drugega nego stafaža, in stafaža preplavlja dejanje. Zola ne razločuje, kaj je zanimivo, kaj ne — kaj važno, kaj postransko. Pa to naj bi bilo, samó da bi ne popisaval s takim veseljem negnusnih rečij. O tej stvári se čita ta le dobra opazka: » . . . samó toliko rečem, da se nahaja umazan materijalizem in surova poltenost, ki bi se morala gabiti nežnemu ukusu in sramežljivemu srcu; da nekatere grde in nesnažne reči na tem svetu niso vredne, da se kdo zmeni zánje, še menj, da se popisavajo; da n. pr. podlost srca in smrad življenja nista predmeta višjemu premišljevanju.« (»Journal des Débats«.) Zola pa se grdi, vsakdanjih rečij najrajši lotéva in izkuša vso svojo spretnost nad njimi. To vse pa ni drugega nego preris, natančen, skrbno zdelan preris sicer, ali vender preris, ker se pogreša oživljajoča misel. Za popise rabijo Zoli žive, v okó bodóče barve. Najbolje se mu posrečujejo slike iz spomina n. pr. kadar piše o mestu Plassans (= Aix), katero je bil otrok zapustil. Ti popisi so seveda menj natančni, ali zato tudi menj vsakdanji in bolj poetični, dokaz, da se pisatelj predaleč izgublja, kadar popisuje reči, katere ima pred sabo.

Reklo se je, da Zola zametava domišljijo. S tem si sam zasiplje izvôr, iz katerega je pesniku zajemati. Kdor si jemlje samó istinitost za predmet, bode kmalu jednoličen ter se napósled izpiše. Odkod dobivati nove snovi, če ne od neusêhle domišljije? Sicer pa se ji mora tudi Zola toliko ukloniti, da izumi načrt in zgodbo. Ali dejanje mu je majhne vrednosti. »Gibanja«, pravi, »so le zato, da se kaže oseba v logičnem razvoji«. Kar je pa dejanja v povestih njegovih, mora se priznati, da je jasno in dosledno. — Zola piše mirno, objektivno; svojih čustev ne razodeva, naj tudi govori o trpljenji in bolečinah, o revščini in ubožcih. Osebnega pomilovanja ne izraža. Vender se iz jednega novejših njegovih del, iz »Germinala«, sliši nekakšen klic: »Pomagajte ubogim delavcem v rúdniki!«

Kar uči Zola o podédovanji, to je sicer utemeljeno, a za povest pač ni posebnega pomena, je li junak dobra in slaba svojstva podédoval ali drugače si pridobil. — Zola v tej stvári tudi ni dosleden. Rodbina Rougon-Macquartova je po prámateri odločena za pregreho in hiranje; toda lepa in cvetoča Nana, za katero se moški »trgajo«, ne napravlja vtiska, kakor da je že po rojstvu bolna. Dalje Zola pozablja, da se Rougon-Macquartovim tuja, zdrava kri primešava in da bi se imela rodovina zaradi tega sčasoma preroditi in izgubiti podédovane bolezni. (Razven če si Zola misli, da so tudi drugi vsi bolni. Vsaj moralne hibe imajo vsi.)

Da bi se Zola samó oslanjal na znanost, ne bi bilo ničesa ugovarjati. Ali on zahteva, naj je roman znanost sáma, tedaj zamenjava znanost in pesništvo. Ali je roman, četudi na istiniti podstavi, pesniški zdelek, izumljena zgodba, in torej ni znanost; ali pa je gola znanost in tedaj ni pesniški proizvod. — O Zoli se pravi, da ne piše romanov, temveč samó snóví romanom in da roman, kakeršnega hočejo naturalisti, ni roman, ampak poročilo. Bolezni popisavati vender ni leposlovčeva, temveč zdravnikova stvar.

Omenjalo se je že, kakšno vlogo ima pri naturalistih poskus. Ali pa smo upravičeni misliti si, da se z duhom in dušnim življenjem tako lahko poskuša kakor s telesi? Niti životoslovna vprašanja niso rešena, tem menj so nam jasni dušeslovni pojavi. — Gré zato, ima li človek prosto voljo ali ne, tega vprašanja pa vender nima rešiti pesnik.

Zola se tako protivi vmešavanju pisateljevemu; ali v povestih njegovih odločuje tudi »naključje«. Primerov bi se lahko navêdlo. Zola pride sicer s pripravljenim značajem, kateremu se je temu ali ónemu dogodku nasproti tako in tako vêsti. Dogodek pa vender izumi pisateljeva domišljija, pisatelj tedaj le z domišljijo svojo »poskuša«. Tudi Zola je izumljiv, tudi on ima domišljijo, živo, plodovito domišljijo, četudi se je brani. — Nekateri ga celó — to mu pač prav hudó dé — štejejo med romantike. (Primeri naj se o tem T. Zollingov podlistek v »Neue freie Presse«, 7. in 8. dné okt. l. 1881.) Res je, da Zolov zlog, časih tudi celi prizori v njegovih romanih spomínjajo na V. Hugona; pri njem se takisto nahaja marsikaj, kar je »grotesque« in bi delalo čast najbolj romantičnemu zdelku; tudi to je romantično (če imajo sploh jedini romantiki svojsko pravico do tega), da devlje okolico in prirodo v soglasje s čustvi svojih oseb. Vender se mu godí krivica, če ga bližajo kritiki njemu toliko zopernim romantikom. Preudári naj se samó, kaj hočejo romantiki in kaj

zahteva naturalizem. Zola sam se brani najbolje, ker stvar obrne in odkrito priznava, da je žal! tudi pri njem marsikaj romantičnega, da se ni mogel še oprostiti vseh teh ukoreninjenih neslanostij, da pa bode sčasoma že drugače. — S to izpovedjo govori pa tudi proti sebi, ker nehoté priznava, da marsikaj velja in se je marsičemu težko ogniti v leposlovji, čeprav je naturalizmu nasprotno.

Pripoznati je, da je Zola navzlic svojim čudnim leposlovnim nazorom venderle velik pesnik. Nekatere epizode v njegovih romanih so polne v resnici poetičnega duha, pravi biseri. Biser nam je pa drag, najdemo ga bodisi med listjem ali med slamo, v smetéh ali v gnóji. — V zlogu je Zola veščák kakor malokdo. Kako natančne in primerne izraze umeje rabiti, kako plastično slikati, koliko menjave in bogastva ima beseda njegova! Zola sam se o pisavi izreka tako le: »Jezik je logika. Dobro pišeš, če daš misli ali čustvu pravo besedo. Vse drugo je nečimernost, nepotreben lišp. Ako hočeš dobro pisati, moraš si krepko vtisniti, o čémer pišeš, in ta vtisek ponavljaš z vso močjo, pa tudi z vso preprostostjo.«

VII.

H koncu še nekaj opazek. — Rekel sem, da je naturalizem samó dalje razvit, pretiran realizem; omenil sem, kako je stopal realistični ukus od stopinje do stopinje, od Balzaca do Flauberta, od Flauberta do bratov Goncourtov in do Zole. Naturalistična mér je napredek, četudi retrograden napredek, zdí se mi priroden, neizogiben razvoj, kajti vsaka reč se do skrajnega konca pritira in pretira in potem preživi. Večen krogotok je, ne le v prirodi, ampak tudi v človeškem življenji in gibanji. Ideje in družbe se rodé, razvijajo, starajo, zopet prenové in preživé. Tako tudi v umetnosti: od prirode do umetnosti, od umetnosti do preumetnosti, potem zopet nazaj do prirode in zopet se začne kolobar. Konca se dotičeta, smelo bi se rêči. — Francoski kritik P. Bourget pravi: »Po skrajnem realizmu, kateremu so se udali pisatelji od leta 1870. sem, prihaja že neizogibni upor (*l'inévitable réaction*); po oboževanju vsakdanjega življenja začenjajo se gojiti zopet lepe sanje.« — Jednak razvoj se kaže tudi v glasbeni umetnosti. Wagner je hotel poravnati preveliko razliko med napevom in besedami; hotel je, naj bi bila godba samó izraz in opis besede, dejanja in čustva. Zašel je predaleč, njegova glasba se bolj in bolj bliža recitativu; »vzel je,« kakor piše o njem Saint-Saëns, »operi vse, kar ima mičnega, da bi dobil prostora za dejanje; zatrl je pa s časom tudi dejanje in je namestil s čudnim besedovanjem in nekakim mo-

droslovjem, o katerem mi ni jasno, kaj pomenja.« — Tudi o slikarstvu bi se dalo reči, da se razvija retrogradno. Kaj je tako zvanim impresionistom za misel, za lepoto v sliki! Čim vsakdanjejša, čim zmažanejša, tem boljša se jim zdí. — Nekje sem čital, da je smeti Wagnerja, Zolo in Vereščagina staviti drugega drugemu na stran kot zastopnike treh vej najnovejše umetnosti. Podobni med sabo so si res. Večina Vereščaginovih slik so samó jako spretné ilustracije. O tem slikarji, ki je ravno v Parizu svoje slike izstavil na ógled, piše znani Albert Wolf: »Jaz menim, da je Vereščagin v svojih vélikih slikah »conférencier«¹⁾ z oljem, ki je besedo nadomestil z govorilom (tube) v pisanih barvah.« —

Dovolj se mi, da se še jedenkrat povrnem k naturalizmu, predno končam. — Ali ga je povse obsoditi? — Zakaj? — Vzprejeti pa ga nam ni treba, če ne ugaja našemu ukusu. Odloči naj notranje čustvo; vprašajmo se, če nam naturalistično berílo povzdiga duh in blaži srce, ali pa če nam je zoperno, prepodlo. V vodilo nam bodi La Bruyèrjev izrek: »Če ti berílo povzdiga dušo in te naudaje z blagimi čustvi, ne išči drugega merila, po katerim bi sodil zdelek; kajti dober in mojsterski je.« — Vódi nas dalje misel, ki je pač tako stara kakor civilizacija, in katero je pesimistični modrijan Schopenhauer preprosto izrazil tako-le: »Četudi vsakdanje življenje ni nikakor lepó, umeli so vender slikarji, pesniki, glasbeni umetniki kazati nam življenje v lepih podobah, vzbujati nam lepe misli, sladke sanje, in srečni smo, četudi samó za malo časa, in oproščeni grdób okrog sebe, ako premišljamo mojsterske zdelke. To begóče veselje je kakor cvetica, katero odtrgamo tik brézdna.«

Človek je že tako ustvarjen, da ga bolj osrečuje prijetna in lepa laž nego vzore podirajoča resnica. Tega človeškega svojstva tudi naturalizem ne bode mogel predrugačiti. Sicer pa se poslednje čase precèj glasno zagotavlja, da je naturalizem že preživel dóbo svojo. Primeri naj se že navedena izjava Bourgetova in naslednja izjava »Figarova«, ki govori o prelagateljki ruskih romanov, grofu Vogüé: »... sicer pa so nas ruske povesti genile do dná srca. Njih vpliv se že čuti tu in tam v naših knjigah in morda se že začenja slovstveni preporod, katerega prerokuje gospod Melhior de Vogüé. Zakaj ne? Završujmo s to zaupno besedo.«

¹⁾ Tisti, ki z javnimi predavanji širi kakšno idejo.

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal J. Navratil.

I. Metliško kolo.

(Dalje.)

Vse to je izvestno. — »Neizrečeno mi je pa žal (po starem) in »obžalujem« (po novem), da ti ne znam tako izvestno odgovoriti na 2. vprašanje: kedaj se je presadilo kolo na slovenski (belokranjski) svet?

Zapisano je, da so nemški križarji utemelili svojo »komendo« v Metliki že l. 1223¹⁾; zapisano je, da je nekdanje tri slovenske (kajkavske) županije: Zagrebsko, Križevsko in Varaždinsko Ferdinand I. po nesrečni bitki Mohački (1526) pridružil pravi svoji hrvatski deželi;²⁾ zapisano je, da so takozvani »uskoki« (Vlahi, Žumberčani ali starovérce) še za istega cesarja, samo štiri leta kasneje (1530) začeli seliti se od Senja (Zengg, na Hrvatskem) v odkazano jim Metliško okolico;³⁾ — vse to je zapisano; kedaj se pa je preselilo ali presadilo »kolo« v Metliko in njeno okolico⁴⁾ med druge Bele Kranjce, — tega nisem mogel dozdaj zaslediti v nikakem rokopisu, v nikaki knjigi. Ustno poročilo pa tudi molči povse o tém.

Dasi pa Žumberčani, ki govoré »štokavski« in »čakavski«,⁵⁾ ki igrajo kolo še dandanes — na sredi »sela« ne samo o vuzmu (»uskersu«) in Kresu ali Ivanju, nego i na vse tri božiče (»na sva tri dana Božiča«), in to »momci«, »snahe« in »djevojke«⁶⁾, — Dasi so Žumberčani (v širjem pomenu) s časom po svoji naselitvi ob belokranjski meji kolikor toliko vplivali na nove svoje sosede, (kakor pozneje Kranjci nánje) pa vender nečem trditi s tem, da so baš oni tudi »kolo« zasejali na slovenski svet; kajti vse kaže, da se je igralo

¹⁾ »Letop.« (Mat. slov.) 1887; 169.

²⁾ Engel: „Geschichte des ungar. Reiches u. seiner Nebenländer.“ II.

³⁾ Prim. „Letop.“ Mat. sloven. 1879; 206.

⁴⁾ K njej računamo tudi Vinico in Poljane z obližjem vred.

⁵⁾ „Grško-katolici govoré — premda i ne čisto — ipak štokavskim jezikom; a rimo-katolici čakavskim, premda se i oni na mjestu po prvih povuči znadu. A što je kod obijuh jedno — jest to, da uzimlju i po koju kajkavsku, pa če i kranjsku riečicu.“ Gl. „Arkiv za povjestn. jugoslov.“ VII. 1863; 330.

⁶⁾ Gl. ondi na str. 334—337. (Če se je ta národni običaj po l. 1863. tudi kje zatrl, povsod vem da ne.

kolo že pred njihovim prihodom v naše kraje, ne samo pri Srbih oziroma po Srbiji, Bosni in Hercegovini, nego i po Hrvatskem, Slavonskem in Dalmatinskem, a se posebno po hrvatskem in dalmatinskem primorju in to: ne samo o naštetih svetkih i. dr., nego i na svatbah (tudi pod milim ali »vedrom« nebom t. j. pred hišo), kakor se dan današnji.¹⁾

Tudi Bolgari igrajo kolo, ki mu pravijo: »horo« ali »oro.«²⁾

V Babini gredi (v Slavoniji), ki sluje najbolj po svojih ženskih »lepoticah«, igra vsako leto o posebnih prilikah od pamtiveka »kolo« po kakih 500-teroj ljudi. (Po ustnem poročilu.)

Vse to nam pa svedoči, da je »kolo« neizrečeno star ples, ki je — predno so se preselili Žumberčani v naše kraje, utegnil preseliti se na belokranjski svet, in to, gledé na jezikovne oblike — s hrvatske strani izmed tako zvanih »čakavcev«.³⁾

Vredno je morda veččake opozoriti na to, da je Metliškem (zdaj jako okršnemu) kolu »štokavska« inačica (Vuk, I. 372—373 br. 517.) od Dubrovnika. Vuk pa piše v isti knjigi na VI. strani (»mjesto predgovora«) tako: »Kod kojijeh stoji: od Dubrovnika, od onijeh sam gdekoje ja napisao u Dubrovniku, no od čeljadi, koja nijesu odande rodod (jer pravi Dubrovčani — starosjednici — nemaju danas nikakojeh narodnijeh pjesama), a najviše mi jih je napisao od svoje majke G. Jovo Lainović, koji se rodio u Novome [Novi] u Boki od roditelja iz Foče u Ercegovini, a prije 23 godine, kao dijete, došao u Dubrovnik, gde i sad [1841.] trgujući živi. Tako se slobodno može reći, da su ono gotovo⁴⁾ sve prave Ercegovacke pjesme, koje su gdješto po »primorskome« načinu okrenute.«⁵⁾

Z dodatkom: »od Dubrovnika« zaznamenoval je Vuk tudi óno národno pesem, ki nam dopolnjuje in razjasnuje 3. pesmico Metliško, in se čita pri Vuku I. (1841); 294 (br. 400) pod napisom: »Stara neče, a mlada hoče,« to je: (»deklica starega neče, a mladega hoče.«) —

¹⁾ Vuk: „Srps. n. pj. I. (1841); str. 1; 61—66; 108 (174—177; 180—186 itd. 372; br. 517 imeli smo že v mislih). Čitaj tudi v Vukovem „Kovčezicu“ Rizanske običaje str. 47—51 i. d.; v „Arhivu“ pa na str. 287 in 293 zarad Lonje (v Posavini, a na str. 327; zarad „župe selačke“ v „Primorju hrvatskem.“

²⁾ Mikl. „lex 1094 p. I. x. 20, chorus [od gršk. χορός, Rundtanz, Reihen, Reigen]. Tuje ime „horo“ namesto domačega rabi tudi nekim drugim Jugoslovanom. Prim. Vuk, pjes. I. (1841) str. 342 in „rječn.“ 806.

³⁾ Kod po Dalmaciji živé Hrvati-čakavci in kako se razlikuje njihov jezik od srbskega, čita se v Vukovem „Kovčezicu“ 16—27.

⁴⁾ Srbom ne znači „gotovo“ (adv.) to kar nam, nego: skoraj (beinahe, fast).

⁵⁾ V primorji (dalmatinskem) živé poleg »štokavcev« tudi »čakavci«. Prim. »Kovčez« 17.

Ker nimajo vsi čitatelji Vukove zbirke pri rokah, utegnemo večini izmed njih ugoditi z navedeno „pesmo“:

»Tekla zvezda danica,
Da preteče mjeseca (sic)¹⁾;
Ne more ga preteči,
Dok zajedno zadjoše
Za visoku planinu,
Za zeleno gorico,
Za studenu vodico;
Na vodici djevojka,
Crpa,²⁾ ljeva³⁾ vodicu
Sa zlačenom maštrafom⁴⁾
I bijelom ručicom.
Tu dolazi star' na konju, stara delija:⁵⁾
»Božja pomoć djevojčice, bjela rumena!⁶⁾
Hoću li ti doć pomoći crpat vodicu? —
Idi s Bogom, star' na konju, stara delijo!
Volim sama i do noći, nego⁷⁾ s tvojom pomoći.«

Zdaj nam jasno, kdo je óni »star' na konju« tudi v naši pesmi, in da besede: »Bog ti pláti!⁸⁾ niso nikaka hvala (zahvala), nego podsmeh. — A če izпустиš v gorenji pesmi (»od Dubrovnika«) v zadnjih petih vrstah iz vsake vrste po dve zadnji besedi, (ki so po mojem mnenji novi dodatki iz turške dóbe), ostane ti še dosti jasna misel s prvotno národno méro naše pesemce:

»Bog ti plati star' na konju!«

Ta vrstica je po tem takem samo odlomek ali ostanek gorenje ali pa kake druge pesmi; kajti z vsebino 3. pesmi ni v nikaki zvezi.

Tako se menjajo in pozábljajo s časom národne pesmi. — Očividno je, da so 2., 3., 5. in 6. pesem slovenskega značaja, 1. in 4. pa čakavskega — z vplivom slovenskim. Opozárjamo samo na nsl. besedo »postávati«, ki ne rabi ni Hrvatoma, ni Srbom; pogrešamo

¹⁾ Tú menda samò „licentia poetica“, a ne hrvatska kajkavščina, ki sklanja 4. sklon (acc. sing.) neživih stvari mošk. spola tako, kot da so žive.

²⁾ Zajema. Po Vukovih mislih bi bilo „pravilnije crpe, nego crpa“ —

³⁾ Naliva.

⁴⁾ Kupa (kupica) z ročo, ein Glas mit Handhabe.

⁵⁾ „Delija“ turška beseda = junak itd., po Vuku mošk. spola (m.), a tú vendar: stara (nm. starí) Tako se menja pravi (prirodni) spol s slovničnim tudi gledé besede „sluga“. Prim. Vuk „rječn.“ 693.

⁶⁾ T. j. rdeča.

⁷⁾ Zbog tega „nego“ (nm.: neg) i zlog preveč.

⁸⁾ Za „plátiti“ (v. pf.) rabi našim Belim Kr. že zdavna „pláčati“ (v. pf.), za srbo-hrvatski „pláčati“ (v. impf.) pa „plačevati“ (v. impf. oziroma freq.).

je tudi v staroslovanskem slovarji Miklošičevem. Celó v 2. množn. sklonu besede: »divojk« (nm. divojak) čutimo slovenski vpliv. V 4. pesmi je prva beseda (»odprite«) slovenska, poslednja (»dukát«) pa čakavska, kar svedoči baš ta skrajšana oblika 2. množn. sklona, (gen. plur.)

II. Poljansko kolo.

a.

Kolo v Starem Trgu.

Vrli domorodec, pokojni Jurij Kobe, popisal je »kolo« v svojem mičnem spisu: »Beli Kranjci« v »Novicah« l. 1847.) tako: ¹⁾ »Kolo (narodni ples), pri katerem se dekleta, tudi mlade (žene) ²⁾, »vzajemno nasprotno« na suknjah za žepe držeče v podobi šestila okoli vrté, dve stopinji naprej, eno nazaj gredé, — to se v nekaterih krajih v svoji stari svetáčnosti še zmeraj vodi, v nekaterih se je pa tudi že opustilo. Med njimi je vselej ena »vodja«, in sicer taka, ki je najbolj urna in največ pesem vé; zakaj kolo se prepevajoče vodi, dokler se ples ne začne, kedar se pa ples začne, odstopijo vse tiste, ki so slabe, ali pa ki ne znajo na las z vsemi drugimi dve stopinji naprej, eno nazaj poskočiti, zakaj v enem trenutji morajo noge vseh po zemlji poteptati in zopet odskočiti v zrak.

Stari Trg v Poljanah je bil njega dni velikonočni ponedeljek pred večernicami ves v takih igráh, in vse je od petja gmeló, ker vsaka vas iz cele župnije je ondi na svojem prostoru kolo praznovala. Kolo se začne vselej s pesmijo:

»Zbiraj se, zbiraj lepi zbor

Prelepih vseh mladih devojak« ³⁾ itd.

(Iz vsega kola je razglasil Kobe samo te dve vrstici).

»Vsled tega se pojó« — pripoveduje Kobe na dalje — »razne pesmi v čisto »srbsko-hrovaškem« narečji, da se človek zares prečuditi ne more, ako pomisli, kako so se mogle te pesmi na kranjsko zemljišče zasaditi. Kolo se v naši dobi redko vodi, samo o večih praznikih in na píru (svatbi) drugi dan po poroki, ako nevesta ni vdova. ⁴⁾

¹⁾ Tu z nekaterimi pravopisnimi popravki po Janežičevem »Cvetniku« 2. izdaje v Celovcu 1868; 331.

²⁾ Mnogi Belokranjci, Hrvati in Srbi pravijo »mlada« nevesti ali mladi ženi vse leto po svatbi. Prim. Vuk. »rječn.« 362. Za isti pomen rabi Poljancem in nekaterim drugim Belim Kranjcem tudi »snaha«.

³⁾ Uprav: »divojak«, kar zvemo malo kesneje.

⁴⁾ Metličani pravijo: »vdovica«.

Po poročilih in naslednjih pesmih poljanskih in drugih dragocenih podatkih, ki nam jih je blagovolil letos priobčiti vč. gospod Peter Režek, župnik v Starem Trgu pri Poljanah, ¹⁾ razglašamo pa, da se igra zdaj »kolo« v njegovi župniji še v Trgu, v Predgradu in v Deskovici, in to skoraj vse velike praznike, pa ne pred večernicami, ampak po večernicah. »Snahe« ne plešejo več, ampak le dekleta (»dekličice« ali »deklice«, tako pravijo tudi odraslim ²⁾) in dečaki, (pa ta beseda jim ne rabi, nego »fanti«, (a ne »fantje«).

Tako jim ne rabi — razven v pesmih in šalah — ni beseda »divojka« (kakor jo izgovarjajo čakavski, a ne »devojk«). V Predgradu izgovarjajo tudi razločno: »lipo« nm.: »lépi«; v 2. množnem sklonu (gen. pl.) piše pa naš svedok iz istega Predgrada nedosledno: »lipih« ³⁾ djevojak« dočim je bil prvi svedok iz Trga — napisal še poprej: »lepi«, a vendar: »divojak«, dasi se je vč. gospodu župniku v prvi besedi nm. »e« čulo malo »i«, ko mu je namreč ta svedok čital zapisano pesem.

Take pojave razjasnjujejo naslednje župnikove besede: »Zarad govora je pri nas velika kolobocija: kateri gredo krošnjarit na Hrvatsko, govore bolj hrvatsko, kateri gredo med »Vlahe«, govore bolj srbsko, kateri gredo med Nemce, pa nemškutarijo, kakor nekdanji »odsluženi« vojaki; vender pa pri vsem tem lepše govore in bolj čisto, kakor (nego) »Kranjci«. ⁴⁾

»Resnične so Vrazove besede, da pravijo: zastanak, povratak, staza, lonac. Pišejo se: Bukovac, Barac, Mukavac . . ., ali vsaj izgovarjajo tako, akoravno mi pišemo -ec nm. -ac.«

Na vprašanje, zakaj piše vč. g. župnik zdaj: »Stari Trg pri Poljanah, dočim je pisal Kobe l. 1847. »Stari Trg v Poljanah«, rekši je li se Kobe zmotil? — poslal nam je vč. gospod to razjasnilo: »Narisal sem Vam (kolikor znam), »spregled« naše župnije. Ako pridete iz Črnomlja s pošto v Kočevje na postajo: Brezovica, in še nekaj časa greste po cesti v Kočevje, postojite in se obrnite proti jugu; tu se Vam med dvema gorama [Kozico in Žezljem] razprostira globoko dol Poljanska dolina — noter do Kolpe, od ktere se spet na hrvatsko stran hribje vzdigujejo in dolino zapirajo. Od tu se Vam vidi, da je dolina ravna, pa prav za prav ni nič ravnega v njej: polna je malih gričev in kotanj ali drag (Mulden). Pod cesto noter do Kolpe pre-

¹⁾ Pristojna javna hvala bodi vrlemu domorodcu na toliki ljubavi! — Pisatelj.

²⁾ Nepoštene deklice ne smejo v kolo.

³⁾ Uprav »lipih«.

⁴⁾ Razumevaj: »Črni Kranjci«, t. j. oni, kateri se »črno« nosijo.

bivajo Poljanci, toda prve tri vasi (Kralje, Vimolj in Čeplane) spadajo cerkveno pod Nemškolsko župnijo; druge doli¹⁾ pa vse pod Stari Trg (Starotrško župnijo). »Dolina pa, spušča' proti Kolpi po strmem bregu, kateri loči župnijo nekako na dva dela: vasi, ktere so pri Kolpi, kjer so pod bregom semtrtje lepe ravnine — imenujejo se »brežani«, a druge vasi, ki so nad bregom — »nabrežani«. Ako greste po cesti doli v Starotrško župnijo, pridete čez Jelenjo vas v Predgrad. Tukaj doli pod »cérkvo' na rtu je stal slavní poljanski grad (Pölland = Poljane), ki ga Valvasor popisuje; zdaj mu pa ni več sledú; ampak zdaj stoji onkraj ceste gradič, v katerem knežev logar prebiva. (Tukaj v tem grádu je bila do l. 1848. »gosposka', kakor n. pr. na Krupi). Vási pravimo navadno Predgrad, pa tudi »pri Grádu«, ptujci: Poljane, Kočevarji: Pölland«.

»Zato menim, da je prav, če pravim: »Stari Trg pri Poljanah«, ²⁾ ker je civilno imenitniši bil grad Poljane nego župnija: Stari Trg.« ³⁾

»Res, da zdaj inostranci, kedar gredo čez hribe k nam, pravijo: »Grem v Poljane«, naj gre potem pótник, v ktero vas hoče, tako, da je to ime postalo splošno za vso dolino, in po tem je tudi prav: »v Poljanah.«

Po tem ugodnem razjasnilu smemo tedaj i kolo, ki se igra v Starotrški župniji, imenovati »poljansko kolo«.

(Dalje prih.)

¹⁾ T. j. bolj na jug: Podgora (gorenja in doljenja) Zagozdac, Jelenja vas, itd.

²⁾ Tudi »službeno' je Stari Trg pri Poljanah = „Altenmarkt bei Pölland“. („L. R. Bl.“ f. Krain 1857. II., str. 30). J. N.

³⁾ Po sedanjí deželni razdelitvi spada ta Stari Trg pod okrajno poglavarstvo Črnomaljsko in k sodnemu okraju Črnomaljskemu. J. N.

Popravki. Na 339. str. (4. vr. 2. pred.) čitaj: Da *pojde* z nami (namreč: izprošena hči); 340. str. (6. op.) čit »darežljiv« nsl. beseda; 343. str. (6. vr.) čit. *ružo*; — v 22. vr. čit. *hoda*; — v 23. vr.: Šta *ču*; — v 3. op.: *Táko je bilo* tudi Metliško kolo še pred tremi leti; — v zadnji vr. pa: *raži*; 344. (4. op.): Zaveze tanka *vesoca* — Pa *podje s dragom* itd. — Manjše tiskovne hibe, kakor: »agrinz« (337), »pragž« = srb. skakavac in »preg« (340; 2. op.) — namesto: agrinz, pragž, preg itd. popravili so si strokovnjaki menda že sami; — v 4. op. čitaj ... *gospáda*, a ne »gospoda«.

Spomini o Josipu Jurčiči.

Berila Fr. Levca pri »Jurčičevem večeru« v Ljubljani dne 18. marcija 1886. leta.

I.

Kadar je pokojni Jurčič za list svoj potreboval od mene kakega spisa, zlasti kakega listka, prilezel je proti večeru k meni na dom tiho kakor laško olje. To je znala tudi žena moja, katera je, ko je ugledala Jurčiča, navadno vzkliknila: »Ti, pisati bo treba; gospod Jurčič je tukaj!«

Jurčič, tako pozdravljen, nasmehnil se je navadno ter vprašal ženo, ima li kaj večerje pripravljene. A to vprašanje je bilo nepotrebno, kajti znali smo vsi trije, da, kadar je prišel on, ne bomo večerjali doma, ampak pri Bóbnicku na Glincah, kamor je pokojni Jurčič tiste čase posebno rad zahajal.

Po poti ali pa še rajši poleg kupice vina je potem Jurčič razodel željo svojo. »Vidiš, to-le mi spiši; par vrst! Saj ni treba bogsigavédi kakó obširno in temeljito; da bo le! Pa kmalu mora biti. Za jutерšnji list!« ...

In v takih slučajih je znal biti ljubezniv, da mu nisi mogel odreči prošnje! A časih sem mu jo vendar poskušal odreči! Tako sva sedela dne 18. majnika 1879. leta tudi pri Bóbnicku pod krivo jáblano na vrtu, ko me je obdelaval, naj spišem nekrolog slovenskemu pisatelju, skupnemu najinemu prijatelju, dne 13. majnika tistega leta v Vinokovcih umrlemu profesorju Jožefu Ogrincu. Imel sem slučajno ravno tiste dni mnogo šolskega posla in nisem se hotel udati. A Jurčič je tako lepó pripovedoval o pokojnem Ogrinci, klical na pomoč vse tiste lepe trenutke, katere smo skupaj prebili z Ogrincem na Dunaji, in ko vse to ni izdalo, potegnil je dvakrat na vso moč viržinko svojo, potem pa jo utrnil z mazincem desne roke ter rekel: »Le spiši! Kadar boš ti umrl, spišem tebi cel feljton, in ja z sam, kar je tudi nekaj vredno!«

Bila sva takrat še oba zdrava, mladá in vesela, vendar sem nehoté odgovoril: »Kaj pa, če ti prej umrješ?«

»No, potem pa ti spišes meni nekrolog, najmenj pet feljtonov dolg! In v testament te postavim in zapustim ti vso literarno ostalino svojo, vsa Tomšičevá, Vošnjakova in Razlagova pisma in pisma vseh ljubíc svojih!«

Smijala sva se oba. Udati sem se moral in obljubiti mu, da za »Slovenski Narod« družega dné spišem Ogrinčev nekrolog. Naročal mi je še, da ne sme biti preobširen. »Piši kratko in krepko! Največ za dva lista! Vidiš, jaz imam za vsakega človeka v svojem listu svojo mero. Ogrinec ima dosti dva feljtona, ti pa samó jednega. Tvoj prijatelj X. na priliko (imenoval je imé nekega ljubljanskega profesorja) vreden je pet vrst, ljubljanski žurnalist Y. pa samó dve...«

Minila so tri leta po tem veselem razgovoru. In prišla je žalostna, prišla je strašna ura, da sem res pisal Jurčiču nekrolog. Ni ga bilo pet feljtonov, ker je moral biti spisan v jedni nōči (od 3. do 4. dné majnika 1881. l.) in ker se mi je oko solzilo in roka tresla — tako, da se mi ni dalo pisati!

Dolžan sem mu še tistih pet feljtonov, ki sem mu jih takrat obljubil in da vsaj nekoliko poravnam ta svoj dolg, podajem vam nekoliko črtic iz življenja njegovega.

Jurčičev rod izhaja iz Jáblanice v svetokriški fari poleg Kostanjevice na Dolenjskem. Tam je bil domá Marko Jurčič, porojen leta 1802. Ko je odrastel, služil je več let na Dolenjskem za postiljona in prišel potem za kočijaža k oskrbniku zatiškega samostana. Odtod se je priženil leta 1840. na Muljavo k Pajštbarju št. 19. ter z ženo svojo, Marijo Jankovičevo, rodil troje otrók: Marijo, Jožefa in Antona.

Drugi otrok, Jožef — naš Jurčič — bil je porojen ob 7. zjutraj dné 4. marcija 1844. leta. Oče mu je bil, kakor je večkrat Jurčič sam pravil, »boren kmet«. Razven male hiše je posedoval četrť ali masele grunta in se pečal tudi z branjarijo. Z drobno kobilico svojo se je vozil v Ljubljano po kolonijalno blagó. Večkrat sem ga videl stati v Ljubljani pred Plavcem na Starem trgu; korenjak, kakeršen je bil Krpan, zadel bi bil lahko Marka Jurčiča voz in kobilico na hrbet svoj in oboje odnesel po svetu.

»Jožek«, tako so domači imenovali Jurčiča do smrti njegove — bil je posebni ljubljeneček deda svojega, máterinega očeta, kateri je, branju véšč, vnuku svojemu pripovedoval razne dogodbe in pripovedke ter s temi budil domišljijo njegovo.

Življenje njegovo je bilo, kakor vsakega družega kmetskega dečka. Ko je imel šest let, moral je pasti domačo kravo. S sedmim letom začne hoditi v šolo na Krko, debelo uro daleč od Muljave. A ker se prvo leto ni naučil niti brati — učitelj mu je bil neki Matija Šusteršič — obupal je ter ostal vse leto domá, in tu ga je naučila brati sta-

rejša od njega sestra Marija. Izpolnivši deveto leto, spet začne hoditi v šolo na Krko, pozneje pa v slavno »majstu« višnjegorsko, da bi se naučil nemški in da bi lože izhajal potem v Ljubljani. Kajti ker je dečko vedno govoril o šoli in je v Ljubljani živel njegov oče sestra, ki je imela dijake na hrani, poslali so roditelji Jožka jeseni leta 1855. v ljubljansko normalno. Stanoval je na Poljanah nasproti Alojzijevišču. Tu sta mu bila učitelja prvo leto Blaž Praprotnik, a drugo leto Fr. Zentrich. Z odliko dovršivši normalno, prestopi jeseni leta 1857. v gimnazijo, kjer mu je učiteljeval izvrstni odgojatelj in izborni latinec, stari Pogorelec. Ker je prvo šolo dovršil z odliko, bil je jeseni leta 1858. na posebno priporočilo krškega župnika Fr. Pevca vzprejet v Alojzijevišče za brezplačnega gojenca. In to je bila za našega Jurčiča, kakor za siromašne roditelje njegove velika sreča. Kajti s tem so bili najprej troški in skrb za mladega studenta roditeljem njegovim izdatno olajšani, in potem je mladi, nadarjeni mladenič v Alojzijevišči našel moža, katerega se je kmalu oklenil z globoko čutečim srcem svojim. Stari prefekt in poznejši direktor Jurij Grabnar, sam bivši pesnik »Kranjske Čebelice«, prijatelj in čestitelj Preširnov, spoznal je kmalu nenavadni talent Jurčičev ter ga učil: »beri to in to knjigo!« Poleg Grabnarja mu je bil moder vodnik in očetovski prijatelj tedanji prefekt gosp. prof. Janez Gnjezda, ki je kmalu spoznal, da Jurčič potrebuje več leposlovne hrane, nego kdo drugi in je zatorej v tem oziru zadoščeval želji njegovi. Zlasti slastno je takrat Jurčič prebiral nemško pisateljico Ido Hahn-Hahn, ki ima poleg vseh pijetističnih svojih marot v tendenci-joznih romanih svojih vendar mnogo genijalno načrtanih, zlasti ženskih značajev. Imel je Grabnar toliko zaupanja v mladega, a že takrat resnega in značajnega gojenca svojega, da mu ni rekel ničesa, ako je videl pri njem celo kako knjigo, ki je bila sicer zapisana na alojzijeviškem indeksu »librorum prohibitorum«.

In tako Jurčič nekega dne dobi v roke tudi Bleiweisovih »Novic« letnik 1858. in tam najde v našem slovstvu zgodovinski znamenito razpravo Levstikovo: »Napake slovenskega pisanja«. Trikrat je bral ta spis, ki je takrat v Slovencih napravil toliko hrupa, a vselej mu je vroče prihajalo, tako ga je razvnel. Nauk Levstikov: Slovenskim pisateljem se je od priprostega národa učiti, a ne po tujih vzgledih in svoji glavi pisati — ta zlati nauk si je Jurčič globoko vtisnil v svojo dušo, po tem nauku je pisal vse žive svoje dni. Ta spis, potem Levstikov »Martin Krpan« in njegovo »Potovanje od Litije do Čateža« vplivali so ogromno na mladega dovzetnega gimnazijca.

Četrtošolec Jurčič je začel l. 1861. javno pisateljovati. Imel je domá zgovornega osemdesetletnega deda († l. 1858.), ki je za pečjó sedé mlademu vnuku pripovedoval strašne dogodbe iz turških vojská; o copernicah in strahovih; o hrvaških tihotapcih, kako so nosili sol in tobak čez mejo na Kranjsko; o Bošnjakih, kako so hodili plénit na Dolenjsko; o Francozih, kakó so fante v vojake pobirali, kakó so lopove v strah prijemali, kakó so se z gránicarji bíli in streljali okoli Višnje Gore itd. Te pripóvede so v nemale živo fantazijo mlademu dečku in l. 1861. je nekoliko teh stvarij opisál v »Novicah« pod naslovom »Spomini na deda« in pod izmišljenim pisateljskim imenom J. Zavojsčák.

Sploh pa kažejo mnogi dnevniki, katere sem našel v zapuščini njegovi, kakó vestno je mladi Jurčič že na nižji gimnaziji bral in knjige izpisoval. Tudi to je spomina vredno, da se je domá na počitnicah ogibal vrstnikov svojih, govoril je malo, z mladimi celó nič, in najrajši občeval s starimi ljudmi, katere je vedno izpraševal o preteklih časih. Mnogo je bral na vrtu pod hruško ali pa pisal v očetovem uljniku. Vsako nedeljo je mladi, modri student obedoval pri župniku Pevci na Krki in ko je ta umrl leta 1864., pri nasledniku njegovem Fr. Pečárji. Večkrat je zahajal na bližnji grad Krávjak, nekdanji dom slavnih baronov Ravbarjev, kjer je bil takrat naseljen nemški graščák Ott z Hessen-Darmstadt. Tam mu je bila na razpolaganje lepa biblioteka in vselej je bil dobro došli gost prijaznim, omikanim ljudem. Učil je grajsko gospodičino, literarno omikano spretno slikarico, slovenščini in s časom se je med učenko in učiteljem vnela ljubezen, nam znamenita zlasti zategadelj, ker je Jurčič tej prijateljici svoji v »Desetem bratu« postavil stalen spomenik. Benjaminova Mánica v tem romanu je Johanna Ottova s Krávjaka.¹⁾ Dasiravno sta šla pozneje Jurčič in Johanna vsak svojo pot, vender sta si ostala prijatelja in si večkrat dopisávala tudi poznejša leta, dokler se ni, mislim, da l. 1878. preselila spet v Hessen-Darmstadt.²⁾ Grad Krávjak, kjer se godí povest

¹⁾ Jurčič je v »Desetem bratu« (Zbrani spisi, I. zv. na 26. strani) Mánico tako natančno opisal po Johannu, da ji je dal celó starost (triindvajset let) Ottove gospodičine ter s tem naredil kronološko napako, ki gotovo moti vsakega paznega bralca, da je Mánica namreč najmenj tri leta starejša nego grajski učitelj Kvas in da imata takrat, ko se poročita, Kvas štiriindvajset, Mánica pa sedemindvajset let. Pis.

²⁾ Neko pomladansko nedeljo dopóldne sva se z Jurčičem izprehajala po Lattermannovem drevoredu, kar mi reče, da mora iti k »Slonu« nekoga obiskat in da naj ga počakam spodaj v kavarni. Čez dobre pol ure se povrne Jurčič iz hôtela. Bil je čudno bledega in resnega obraza in delj časa ni izpregovoril nobene besede. Šele ko sva šla

v »Desetem bratu«, kupil je pred desetimi leti od Ottovih ljubljanski trgovec g. F. in ga do tál podrl.

A povrnimo se spet k dijaku Jurčiču. Bilo je l. 1862., da Jurčič pri svojem sošolci Ferd. Ullrichu slučajno najde Walterja Scotta. Začel ga je brati in romani Scottovi so imeli nánj takšen vpliv, da so takorekoč odločili usodo njegovo. Bral ga je noč in dan in zlasti Scottov »Starinar« mu je silno imponiral, tako da je celó v »Desetem bratu« znati več reminiscencij iz njega. Kar je bil Scott národu svojemu, to bi bil Jurčič rad Slovencem svojim. Odločil se je pisati samó prozo, povesti in romane. In da se je za ta poklic svoj véstno pripravljaj, priča nam prva izvrstna povest njegova »Jurij Kozjak«, za katero je sedmošolec Jurčič leta 1864. od družbe sv. Mohorja dobil častno nagrado 100 gld. in katera je národu slovenskemu tako prijala, da se je morala natisniti dvakrat, vselej po 2500 izvodov. Živahno dejanje, postavljeno nazaj v strašne čase turških vojská, krepko in genijalno risani značaji in znameniti, zlasti Dolenjcem obče znani kraji kakor staroslavni grad Kozjak, velevažni samostan zatiški, sloveča božja pot na Krki in cerkev Matere Božje na Muljavi — vse to je vzbujalo zanimanje za izbornó, s krepkim realističnim peresom pisano povest. Stari zatiški župnik Hinek je tri nedelje zaporedoma pri krščanskem nauku pridigoval samó o Juriji Kozjaku in iz vse okolice so ljudje kar vreli v cerkev.

A najimenitneje je, da je ta povest seznanila Jurčiča s tedanjim tajnikom Mohorjeve družbe, z Antonom Janežičem, ki je, spoznavši izredni epični talent Jurčičev, začel mu pridno dopisovati, vzpodbujati ga in prositi, naj še piše za Mohorjevo družbo in »Slovenski Glasnik«. To je mlademu sedmošolcu delalo pogum, sédel je ter spisal »Jesensko noč med slovenskimi polharji« in izvrstno, poleg »Sosedovega sina« po moji misli najboljšo povest — »Domen«. Ves slovenski svet, kolikor se ga je takrat brigalo za beletristiko, čudil se je izrednemu novemu pripovednemu talentu, ki se je oglasil v Janežičevem »Glasniku«. Povesti »Tihotapec«, »Vrban Smukova ženitev«, »Klosterski žolnir«, »Hči mestnega sodnika«, »Golida«, »Dva brata«, »Grad Rojinje«, »Nemški válpet« in mnogi drugi spisi, objavljeni v »Glasniku« in »Večernicah«, pričali so, da se je Slovencem nenadoma poródil izboren, pripoveden pisatelj.

Da bi prosteje dihal ter svet in življenje bolj spoznaval in nekoliko tudi zategadelj, ker ni hotel iti v bogoslovje, ostavil je Jurčič sedmo

proti pošti, reče mi: »Ottova gospodičina mi je pisala, naj jo obiščem. Grad so prodali in zdaj se vračajo nazaj na Nemško. Ti je ne poznaš; pametna ženska je!« Pis.

šolo dovršivši knezoškofijsko Alojzijevišče. Stal je popolnoma na svojih nogah in že takrat živel ob peresi svojem, kajti Janežič mu je za razne povesti in razprave, pisane »Slov. Glasniku« ali Mohorjeve družbe knjigam vsak mesec pošiljal po toliko novcev, da je mogel Jurčič skromno živeti.

A že je visel Damoklejev meč nad Jurčičevo glavo. V osmi šoli je namreč v družbi s Fr. Celestinom in Fr. Marnom dal na svetlo »Slovensko Vilo«, almanah, ki je obsežal povesti, novele, balade in romance. V tej knjižici že se Jurčič odlikuje s svojimi baladami in s povestjo »Dva prijatelja«, katera nam kaže, da jo je spisal mladenič po letih, a po nazorih in mislih svojih že dozorel mož. Objavil je pa v »Vili« tudi povest »Jurij Kobilica« ter za glavnega junaka postavil znanega reformatorja slovenskega. To je bilo za tiste čase sila drzno! Učitelji so ga ostro grajali, dr. J. Bleiweis mu je očitno v »Novicah« in z osornimi besedami na domu pokazal nejevoljo svojo in celo Janežič je v »Glasniku« Jurčiča posvaril! Učitelj vérstva je zahteval, da se Jurčič strogo kaznuje, kar pa napósled ni obveljalo. Vender je Jurčič kmalu potem zaradi nekega neznatnega pregreška zadela ostra kazen — carcer 8 ur in ne prelepo zrelostno izpričevalo.

V veliko tolažilo je bilo Jurčiču o tem bridkem času znanje in prijateljstvo z Levstikom, s katerim sem ga jaz seznanil l. 1865. Dasi po značajih svojih jako različna, bila sta si v mnogih stvaréh sorodni naturi: oba slovanska realista, oba sovražnika parketa, a velika čislatelj slovenskega kmeta, beračev slovenskih in vseh kmetijskih originalov. Jurčič je sam večkrat priznaval, da mu je idejo, pisati »Desetega brata«, dal Levstik s fragmentom svojim »Deseti brat«, katerega je objavil leta 1863. v Vilharjevem »Napreju«. Levstik je sicer čislal veliki talent Jurčičev, a vender si ne moremo misliti ostrejšega kritika povesti in njegovim, nego je bil Levstik. Že o »Desetem bratu« mu je napisal dolgo kritično razpravo, katero mu je poslal na Dunaj. Vsako povest mu je takorekoč anatomsko razsekal, hvalil njene vrline, ali tudi odločno grajal, kar se mu je zdelo graje vrednega. In dasi sta se večkrat razprla, ostala sta si iskrena prijatelja do smrti. Jurčič je tudi pozneje, ko je uréjal »Slovenski Narod« v Ljubljani, čutil pravo srčno potrebo, vsak mesec prebiti nekoliko večerov v Levstikovi družbi in spominjam se, da mi je od leta 1873. do 1880. večkrat rekel: »Ako utegneš, pridi zvečer, pojdeva v »narodni hlev« k Prmétu Levstika obiskat. Res, grób je, toda kakor pravi Mešto v »Faustu«:

»Von Zeit zu Zeit seh' ich den Alten gern,
Und hüte mich, mit ihm zu brechen...«

Levstik naju je vzprejel, kakeršne je bil ravno volje. Časih ga je bila sama prijaznost, beseda je dala besedo in v prijaznem razgovoru je minil dolgi zimski večer. Časih je bil pa slabovoljen in zarohnel je na Jurčiča: »No, kdaj bodeš že jenjal s »Slovenskim Narodom« germanizovati narod naš? Kaj še ni dovelj ponemčen, da ste ga začeli še s slovanskimi listi nemčiti? Ti si zdaj največji germanizator na Kranjskem. Nemški misliš, slovenski pišeš!« In usula se je na Jurčiča dolga vrsta germanizmov, katere je Levstik nabral iz »Slovenskega Naroda«. Jurčič ga je potrpežljivo poslušal ali pa ga je zavrnil: »Kaj ti veš, kakó se piše in ureja dnevnik, kateremu moraš biti večkrat sam urednik, sam pisatelj, sam korektor! Potem pa tehtaj in premišluj posamezne besede! Kakó si pa ti urejal tistega »Napreja«? Po cele dolge dni si tičal v pisarni, da si s trudom skrpal na teden po dve ubogi številki malega formata. Potem je bil list lahko dobro pisan! Na mojem mestu bi pa ti v enem tednu omagal ali bi pa ne pisal nič bolje, nego pišem jaz!«

Nikoli ne pozabim naslednega prizora. Leta 1874., ko so po Ljubljani razsajale osepnice, pisal je Jurčič v kratki domači vèsti, da se po Ljubljani vedno bolj širi — »kózja bolezen«. Ves razjárjen je prišel Levstik tisti dan k obedu in še predno je sédel, bruhne iz njega:

»No, ali si že bral?«

»Kaj?«

»Kaj! »Slovenski Narod«! »Kózja bolezen« se širi po Ljubljani! In to piše Jurčič, Jurčič, ki pravi, da je slovenski pisatelj! Marko Pohlin redivivus je, a ne pisatelj! . . .« in tako je šlo dalje med vsem obedom.

Ali nesreča je hotela, da je kmalu potem cesar naš, ako se ne motim, grofu Andrassyju podelil »den Orden des goldenen Vlieses«. Jurčič je rekel v dotičnem telegramu v »Slovenskem Narodu«, da je Andrassy dobil »red zlate kožúhovine« (namesto: »red zlatega rúna«). Zdaj pa Levstikova jeza ni poznala nobene meje! Kar je bilo napák v Jurčičevih spisih, vse so dobro osoljene in zabeljene, še jeden pot ponavlja je prišlo na vrsto. In ko tiste dni neki večer Jurčič stopi pri Prmētu v sobo, odkritosrčno povem, da bi bil jaz najrajši nevidno izginil iz gostilne, kajti preverjen sem bil, da se grozna toča z bliskom in gromom usuje na ubozega Jurčiča. In tako je tudi res bilo. Jurčič nekoliko časa posluša Levstikov ukór — ne ukór, to je bilo že zmerjáníje! — potem se pa uježí in reče: »E, kaj boš tako ropótal zaradi jedne besede, katero danes beremo, jutri že pozabimo. Saj si še ti,

ki noč in dan tičiš v knjigah, ki imaš vsega Vuka v glavi in vsega Miklošiča v mazinci, ki si nam spisal slovensko slovnico in nam obetaš slovenski slovár, zapel in tiskat dal pesem — nota bene pesem! — katero si imenoval »Spijoča deklica«! Spijoč pa vender jaz še nikoli nisem pisal!»

»Paperlapá! Takrat sem bil še dijak, ti si pa urednik in pisatelj, toda dandanes hočete pisatelji druge učiti, pa sami ničesar ne znate!«

Le počasi se je plegla nevihta in vsi smo nekako slabovoljni šli domov...

Prebivši maturo l. 1865. odide Jurčič na Dunaj, kjer je na vseučilišči poslušal klasično jezikoslovje. Poznejša leta je večkrat rekel, da, ko bi bil šel v bogoslovje, bil bi tudi zadovoljen z duhovenskim svojim stanom. »Duše bi pasel in za družbo sv. Mohorja pisal toliko, da bi napisal celo knjižnico samih povestij za národ!« In ako je ob času domačega prepira rekel kdo kako besedo zoper pisavo »Slovenčevo«, opomnil je Jurčič z dobrim humorjem: »E, kaj! Da sem se jaz poduhovnil, bil bi zdaj grozno strasten katoliški žurnalist, morebiti celo »Slovenčev« urednik, in però moje bi huje čutili, nego čutimo zdaj Klunovo!«

Kakó je Jurčič živel na Dunaji, kakó je stradal in prezébal, po vlažnih luknjah prebival, o tem bi se dali pisati dolgi žalostni spomini. Ko sem dve leti pozneje prišel za njim na Dunaj, nisem ga skoraj spoznal; polotila se ga je bila nekaka čudna brezupnost, ki se po nekoliko dá tolmačiti z žalostnim materijalnim stanjem tistih dnij. Omenjam naj samó to, da sva jedenkrat pet dnij, (od 19. do 23. dné decembra l. 1867.), oba živela ob enem samem goldinarji, in še tisti je bil na pósodo vzet. A poleg tega je vender neprenehoma delal ter se pripravljaj za pisateljski poklic svoj. V tem času se je rodil njegov »Deseti brat«, ki je sedaj prava národna knjiga, ki obseza nekatere tako klasične prizore in tako genijalno narisane značaje — omenjam samó Kerjavlja, strijca Dolfi in Obrščaka — da se svetijo kakor pravi biseri v leposlovní književnosti naši in bodo večno združeni s slavo Jurčičevega imena.

Mnogo je Jurčič na Dunaji občeval s Stritarjem. Ž njim v družbi je leta 1869. izdal »Mladiko«, v kateri je priobčil najlepšo, najdovršenejšo povest svojo, klasičnega »Sosedovega sina«. Tu je pod Stritarjevim vplivom začel pisati drugi svoj roman »Cvet in Sad«, katerega je pa dovršil šele deset let pozneje, leta 1878.

Kakor je bil Jurčič rojen realist, tako je Stritar idealist; a ne poznam človeka, ki bi si na mlade receptivne nature mogel pridobiti toliko vpliva kakor Stritar.

Stritar si v osebnem občevanji pridobiva mlade ljudi prvič s svojim velikim znanjem klasične, nemške in vse romanske literature; drugič z zdravo estetično svojo sodbo in tenkočutnim ukusom, ki ti na prvi hip s posebno spretnostjo in dvema ali tremi krepkimi besedami odkrije in pokaže vse vrline in vse napake tega ali ónega pisatelja, in tretjič kar očara človeka z dovršeno, prav francosko konverzacijo svojo, tako da mu kar nehoté moraš pritegniti, četudi nisi vselej njegovih mislij. Duhovita je ta konverzacija posebno zaradi klasičnih dovtipov, nepričakovanih zavinkov in peréčih sarkazmov, kateri človeka kar osupnejo. Stritar je v navadnem razgovoru rojen Francoz. Iz vsega se vidi, da je francoska literatura, francosko mišljenje največ vplivalo nánj. Mlad pesnik in pisatelj, ki se hoče in zna učiti, k Stritarju pojdi v šolo. Boljšega učenika ne poznam. Stritar je tudi Jurčiča očaral in bil je prej, nego je sam védel, ves Stritarjev učenec. Res se je pri tem mnogo mnogo naučil, več nego je sam hotel priznati, zlasti kar se tiče tehnike pisateljske umetnosti; vender je bil večkrat ta vpliv, kakor je Jurčič pozneje časih trdil, proti realistični naturi njegovi. Da je to res, pozna se iz romana »Cvet in Sad«, katerega mu je Stritar takorekoč narekoval v peró.

Shajali smo se takrat vsako nedeljo in vsak praznik v Kornhuberjevi kavarni pred Elizabetinim mostom na Dunaji in vrhu tega še večkrat ob nedeljah zvečer v Stritarjevem stanovanji, kjer smo pekli krompir, jedli svinino in sir, pili pivo — sevéda na Stritarjev račun! — in poleg tega imeli literarne pogovore. Jurčič se je tudi med tednom večkrat shajal s Stritarjem; Celestin, Kos, Simonetti in jaz smo bili njegovi gostje samó ob nedeljah. Jurčič se je s Stritarjem posvetoval o vsakem poglavji svojega romana. Profesor Vesel v tem romanu je ves Stritar. A sredi romana je Jurčič opešal. Realizem njegov se je uprl idealizmu Stritarjevemu, da ni mogel dalje. In ko je deset let pozneje zvršil »Cvet in Sad«, imel je roman vso drugačno obliko, ves drug konec. Ker mi je bila z Dunaja znana vsa osnova njegova, vprašal sem Jurčiča, kako je to, da je zdaj roman drugače dovršen, negoli je bil osnovan. Rekel je: »Kaj hočeš? Moral sem preboléti »dunajski« idealizem! Jaz imam drugo naravo!»

V osnovi je konec romanu nesrečen, v zvršitvi srečen. V osnovi se profesor Vesel ustrelí tisti dan, ko se Pavlina, bivša ljubica njegova, poročí z Leonom, Veselovim mladim prijateljem, v zvršitvi se vse

zmote in spletke srečno razpredejo in Vesel vzame Pavlino za ženo. Ko sem Jurčiču pripomnil, da ta srečni konec ni utemeljen, ker je proti Veselovemu značaju, rekel mi je: »Pametnih móž med Slovenci je že tako malo, čemu bi se še ti streljali! Profesor Vesel je pameten móž, naj živí!« — Velika škoda, da Jurčič tega romana ni zvršil po prvotni, recimo Stritarjevi osnovi; to bi bil »chef d'oeuvre« povestij njegovih, zdaj pa se kaže v njem neka nedoslednost med začetkom in koncem, dasi jo je izkušal pisatelj v drugi predelatvi zakriti. —

V tem je dr. Vošnjak v Mariboru s štajerskimi rodoljubi osnoval »Slovenski Narod« in l. 1868. preseli se Jurčič v Maribor k svojemu krajanu in prijatelju Ivanu Tomšiču ter začne sotrudnik novemu listu pisati uvodne članke in feljtone. Toda l. 1870. se spet povrne na Dunaj, kjer je pridno sodeloval pri prvem Stritarjevem »Zvonu«. Ker pa ni imel rednih dohodkov in ker je tudi upanju, da napravi učiteljsko preskušnjo, dal slovó, vzprejme ponudbo hrvaškega domoljuba Ivana Vončina in odide v Sisek, kjer je hrvaška národna opozicija zoper Raucha izdavalala dva lista, »Zatočnik« in »Südslavische Correspondenz«. Zadnjemu listu je bil Jurčič l. 1870. sotrudnik in potem o Prauusovi bolezni faktični urednik.

Ko dné 24. majnika 1871. leta umrje v Mariboru »Slovenskega Naroda« prvi urednik Ivan Tomšič, pokličejo ga štajerski rodoljubi spet v Maribor, od koder se s »Slovenskim Narodom« jeseni l. 1872. preseli v Ljubljano. Od tega časa je bilo življenje in mišljenje njegovo nerazrušno združeno in zvezano s tem listom in z vsakim pravim napredkom v našem političnem, socialnem in literarnem delovanji. Kaj je bil Jurčič »Slovenskemu Narodu« zadnjih deset let življenja svojega, to je mnogim izmed nas dobro znano. Njemu je posvetil najboljše svoje moči, a ne vseh svojih močij. Kajti ko se je bil list v Ljubljani do dobra ukoreninil, takoj je začel Jurčič spet misliti na leposlovno pisateljevanje. Že l. 1873. priobčil je v »Slov. Narodu« v naglici pisani roman »Ivan Erazem Tatenbah«, začel je izdavati »Listke«, osnoval je l. 1876. »Slovensko knjižnico«, v kateri je objavil zaporedoma tri svoje romane: »Doktor Zober«, »Med dvema stoloma« in »Cvet in Sad« ter napósled tudi prekrasno svojo tragedijo »Tugomer«. Fabulo tej tragediji je našel slučajno v Giesebrechtovi knjigi »Wendische Geschichten«, katero je nekega dné videl pri znanci svojem stud. phil. Pegamu na Dunaji. Začel jo je pisati l. 1870. v trohajah. Ko je imel zvršenih nekoliko nastopov, pokazal mi jih je. Začnem mu dokazovati, da trohaji nikakor ne prijaajo dramatiškim spisom v našem jeziku, zlasti v tragedijah ne; da je ta verz za jezik naš premalo

gibičen, da je prejednostaven, tok govora prepočasen, dikcija brez vznosa. Nasvetujem mu peterostopni jambiški verz namestu peterostopnega trohaja. Jurčič mi je po daljšem razmišljanju pritegnil, da imam pravo; toda priznal mi je, da mu jambus dela preveč preglávce. Opustil je vse delo ter dramo spisal šele 1875. leta v prozi. Zdaj jo pokaže dr. Vošnjaku. A kakor jaz prej obliko, tako mu je ovrigel ta glavnega junaka. Jurčič apeluje zdaj na najvišjo stopinjo kritizma, na Levstika, ki je pa tudi potrdil, kar sva že obsodila midva z dr. Vošnjakom. Lotil se je nato znova vsega dela in ga z Levstikovo pomočjo zvršil leta 1878. v jambih.

Poleg tega je snoval načrte in delal studije za veselo igro »Olikani Slovenec«, za tendenciozni roman »Nemški naseljenec«, za tragedijo »Veronika Deseniška«; zbiral je gradivo za roman »Baron Párávič« ter pisal zgodovinsko povest »Slovenski svetec in učitelj«, katere jako obširno osnovane in na tri debele zvezke preračunjene, ostalo je dovršene dobra tretjina. Sploh je Jurčič od l. 1876. dalje neizmerno oživel; našel je tisto zadovoljnost in tisti notranji mir, katerega potrebuje vsak človek, ki hoče kaj izbornega pisati. Bil je preverjen, da poklica svojega ni izgrešil, in da ni »izprijen student«, kakor so mu večkrat očitali politični nasprotniki. Bil je ponosen, da živi ob zaslužku svojega peresa, vesel, da se je dokopal v človeški družbi do spoštovanega imena in večkrat je rekel v veselem razgovoru, da ne gre menjat z nobenim profesorjem. Dasiravno je že šestnajst let delal na slovenskem literarnem polji, spisal petinštirideset romanov, novel in povestij in na stotine uvodnih člankov, dopisov in feljtonov, dasi nam je ustvaril toliko dovršenega in tako lepega na pripovednem polji, kakor pred njim ne noben pisatelj slovenski, vendar Jurčič pisateljskega svojega vrhunca ni še dosegel. Vsak, kdor ga je osebno poznal ter ž njim prijateljski in zaupno občeval, prizna mi rad, da najkrasnejše osnove je pokojnik nesel nedovršene v grob s seboj, kajti v najlepšem in najplodovitejšem razvijanju pisateljskega delovanja svojega ga je jeseni l. 1879. zgrabila zavrtna bolezen, od katere je sicer nekoliko okrevail, dokler se v novem letu 1881. ni povrnila s ponovljeno močjo. ¹⁾ A tudi

¹⁾ Bolezen si je pokojni Jurčič nakopal dne 8. septembra 1879. leta doma na Muljavi. Obiskal je bil namreč na Malega Šmarijina dan mater svojo in sorodnike ter je popoldne, vrnivši se z izprehoda na Krávjak, kjer pa Ottovih ni bilo več, delj časa ležal na vrtu v hladni travi, dasi ga je mati njegova svarila. Tam se je prehladil, da se mu je vnela réberna mrena. Po dolgi bolezní je, prebivši pomlad v Gorici in v Benetkah, in poletje pri prijatelji Kersniku na Brdu, na videz popolnoma okrevail. Drugo smrtno bolezen si je nakopal takó: Dne 19. decembra 1880. l. zvečer okoli 6. ure srečam iz šole gredé v „Zvezdi“, Jurčiča, zdaj tudi že pokojnega vojaškega kurata Pribošiča in prof. Ple-

v tej dóbi žalosti, telesne bolezni in duševne pobitosti je pisal še neprenehoma, ustanovil je »Ljubljanski Zvon«, veselil se njegovega uspeha ter pravil prijateljem, kaj in kako vse bode delal za novi svoj list. In še zadnje dni, ko je bleda smrt že stala ob njegovem naslanjači, pisal je z veseljem in poln najlepše nade izvrstne svoje »Rokovnjače« in ko ga je bolezen položila že na smrtno posteljo ter je uredovanje »Slov. Naroda« prevzel že dr. Ivan Tavčar, brigal se je vestno še za ta list in osemindeset ur pred smrtjo spisal zanj poslednjo notico. Misli, da gre proti koncu, udal se je šele zadnji dan; vender je še zadnjo uro pred smrtjo zdravniku svojemu dr. Fr. Zupancu pravil, da je »sicer na vse pripravljen, ali da more baš zdaj umreti in v grob s seboj nesti toliko nedovršenih osnov in toliko nedodelanih načrtov, to je hudo!« In kdor vé, kako globoko je čutil pokojnik, kako udano je ljubil národ svoj, kako sveta mu je bila naloga pisatelja in urednika, ta tudi vé, da mu je moralo biti res neizrečeno hudo!

Dné 3. majnika ob $\frac{1}{4}$ na 10 zvečer je izdihnil dušo svojo.

Gospóda! Ne bodem opisoval njegovega blagega, odkritosrčnega, do skrajne meje požrtvovalnega značaja. Sin, brat in prijatelj je bil Jurčič vzoren človek. Ne bom obširneje govoril o literarnem njegovem delovanji; saj vsi prebridko čutimo izgubo, ki nas je v lep-slovji zadela s smrtjo njegovo. Našel je mnogo posnemalcev, a nobenega vrstnika. Ne bom vam pravil, kaj sta žurnalistika, kaj politično delovanje naše izgubila s tem izrednim talentom. Zapustil je za seboj veliko praznino. In dasi je že mnogo Curtijev skočilo v tá prepad, brezno vender še vedno zijá in se neče zapreti. Pravijo, da je vsakega človeka lahko nadomestiti. Mogoče! Toda Jurčič še ni našel nadomestnika. Telesno neznatnega sedemintridesetletnega možá, a duševnega velikana je položila neusmiljena smrt v hladno zemljo, na grob njegov pa bi mogli zapisati besede, ki se svetijo na spomeniku cesarja Jožefa II. na Dunaji: »Saluti publicae vixit, non diu, sed totus!«

teršnika. Rekó mi, da gredó k Bóbníčku večerjat, kamor da pride tudi dr. Papež. Jurčič me sili, naj grem z njimi, in napósled mu obljubim priti pozneje za njimi. Ko pridem po 7. uri k Bóbníčku, najdem vso družbo v prvem nadstropji v nezakurjeni sobi, češ, da je v navadni gostilniški sobi prezagatno. Ko vidi Jurčič, da jaz nečem sleči zimske suknje, reče mi: »Prav imaš, mene tudi zebe« ter obleče suknjo. A bilo je že prepozno. Nekoliko dnij pozneje je nevarno obolel.

Pis.

Spomini na okupacijo Bosne.

Ob nje desetletnici spisal **Anton Svetek**.

inilo je prvih deset let, odkar je Avstrija zaséla Bosno in Hercegovino.

Letos se bode slovesno praznovala desetletnica bosenske okupacije zlasti v vojaških krogih. Čestila se bodo junaška dela hrabrih tovarišev, ki so s krutim sovražnikom bili smrtni boj ter krvaveli na tuji zemlji za dom in za cesarja.

Letos se bodo pa tudi zopet vroče solze utrinjale iz očíj in obilo rosile blede velo lice nesrečne vdove. spominjajoče se blagega pokojnika, katerega truplo sedaj počiva v črni zemlji zlate Bosne. Krvavelo bode njeno srce, kakor je krvavelo óno ranjkega moža pred desetimi leti, ko je pri zadnjem vzdihljaji na bojišči tožno-resno v duhu se poslovil od drage svoje soproge na — večno. Zapuščene sirote bodo prosile v iskreni molitvi za pokoj duše svojega prezgodaj umrlega hranitelja.

Dóba desetih let res nikakor še ne zacéli človeku vsekanih ran in bridkost srca se čuti z isto bolestjo kakor poprej.

Dovršena desetletna dóba nam daje povod, da se posebno živo spominjamo zanimivih dogodov in bodisi žalostnih, bodisi veselih nasledkov. Namen tem vrstam tudi ni zgodovinsko razpravljati bosenske okupacije ali celó opisati napredek, ki se je dosegel tekom desetih let v dveh deželah, katere zdaj Bošnjaki sami kàj radi nazivajo »Nova Avstrija«. Ozreti se hočemo temveč nazaj, da si še jedenpot živo ogledamo zanimive prikazni in dogodke ónikraj Save, zanimive zlasti ónim, ki so bili l. 1878. posredno ali neposredno udeleženi pri okupaciji ali ki so bili takrat priče burnih časov vojaške sile.

V okupacijski vojski je sodeloval velik broj tedanjih vojakov iz pokrajin slovenskih.

Dasi se je že mnogo pisalo o zasédanji omenjenih dežel, često o zgodovini, o šegah in navadah tamošnjega prebivalstva, vendar podrobnostij, kakor so jih doživeli tam doli naši krajaní in katerih navadno ne prinašajo uradna ali zgodovinska poročila, prijavil ni nam še nikdo. To daje méni tudi srčnosti, da izpregovorim o priliki desetletnice o bosenski okupaciji besedo, resnično po svoji izkušnji, resnično po poročstvu zanesljivih tedanjih prijateljev in tovarišev svojih. Opisal ne bodem prav ničesa drugega, kakor izboren del zgodovinskih mrvic iz svojega in

iz življenja naših rojakov, ki so takrat poslovali v vojaški službi, zlasti v domačem 17. pehótnem polku, pri katerem sem jaz bival rezervni častnik ob vojaški operaciji v Bosni in Hercegovini.

Bilo je vzpomladi l. 1875. V okrožji nevesinjskem na skalnatih tléh nekdanjega mostarskega vezirlika je buknil vstanek zatirane »raje« proti kruti turški hijeni. Znano je, kako hitro se je upor razširil po vsi Hercegovini in čez njene meje v daljne kraje sosedne Bosne. Znano je, da sta se zbog tega naslednje leto Srbija in Črnagora vpletli v boj s Turki in da je l. 1877. Rusija posegla v balkanske zmešnjave ter napovedala Sultanu vojsko. Zmagovite njene čete so po vročih krvavih bojih pridrle do vrât solnčnega Carigrada.

Prestrašeni Sultan Abdul Hamid se je udal po kratkem premirju zahtevam mogočnega carja Aleksandra II. v sv. Štepanški pogodbi dné 3. marcija l. 1878. Sv. Štepanška pogodba pa po večini določeb svojih ni ugajala velevladim. Odredi se torej kongres v Berlinu, pri katerem se mimo mirú med Rusijo in Turčijo sklene, tudi druge homatije na balkanskem polotoku kolikor mogoče uravnati. Izroči se Avstriji mandat za okupacijo Bosne, Hercegovine in sandžaka Novibazarskega.

Ker se je tam doli takrat orožje délo že v kot, ker je po dolgotrajnem bratovskem klanji smrtonosna beda glasno trkala ne samó na neznatno okence pritlične »kuče« uboge raje, ampak tudi na omrèženo haremsko okno turškega vlastelina, mislilo se je, da se zvrši posédanje omenjenih dežel prav mirnim potem. Toda pokazal je, rekel bi, že prvi korak na bosensko zemljo, da ne zadoščujejo prvotne priprave avstrijske vojske. Mobilizoval se je početkom XIII. armadni vòj, po zavratnem napadu pri Magljaji pa takoj še III., IV. in V. vòj, potem 79. in 80. dalmatinski brambovski batalijon in jeden oddelek dalmatinskih brambovskih strélcev-kónjikov.

Bil je vroč poletni dan 7. dné julija l. 1878. Zjutraj po navadi grem poslovat v pisárno in na poti tja si prav pozorno ogledujem mobilizovane rezerviste ne slutèč, da je ista usoda dohitela že tudi mene. Vrnivši se opóludne domóv zapazim blede lice soproge svoje. »To ni dobro znamenje«, mislim si takoj. Zdajci soproga pokaže na majhen na obedni mizi ták krožnika ležèč listič.

»No, danes imaš kosilo,« pravi, »kakeršnega si midva pač nikdar nisva želela,« in solze se ji potočé po obrazu.

Vzamem listič in čitam poziv vojaškega oblastva, da se moram v oseminštiridesetih urah pri 17. pehótnem polku v Trstu oglasiti ter nastopiti aktivno službo.

Rêči moram, da se mi je čitajočemu ta poziv zelo zmrčilo pred očmi in da sem bil jako nejevoljen, da moram iti v Trst, kajti védel sem, da mobilizovani domači pehótni polk se bode peljal v Bosno skozi Ljubljano. Čemu torej hoditi v Trst in potem takoj nazaj? Bi li ne mogel v Ljubljani počakati polka? In skromno odmerjeni čas, mi li dopušča vse potrebno preskrbeti za vojno? V uradu nasledniku izročiti poslovanje pravilno? Posloviti se pri sorodnikih in znancih? Ne, mislim si, tega ne! Primem žlico, zajmem juhe, a jed mi ne gre v slast. Vstanem zopet, grem nazaj v pisárno, potem domóv, zberem obitelj, odvédem jo k roditeljem svojim, da se poslovim.

Drugega dné napóči jedva zora, že vstanem in si poiščem raznih kosov vojaške uniforme. »En pleine parade« hitim na Sv. Petra predmestje v pisárno rezervnega poveljništva 17. pehótnega polka. Ni mi dolgo čakati. Kmalu pride podpolkovnik Kn, pri katerem se obično oglasim ter ga prosim dovoljenja, da ostanem v Ljubljani, dokler ne pride semkaj 17. pehótni polk. Dobrohotno mi g. Kn to dovoli in jaz se jako razveselim priličnega dopusta. A varal sem se. Že popóldne prejmem povelje, da mi je prevzeti nadzorstvo rezervistov 1. batalijona, ki se zbirajo v Ljubljani.

Tako me je milostivi g. Kn navezal na nepretrgano vojaško službo. V sedmih dnéh nisem bil več nego trikrat še prišel domóv, dasi od vojašnice do stanovanja svojega nisem imel dalje nego četrtno ure hodá.

V službo uprežen sem pozabil na marsikatero vojno potrebo. Tako n. pr. na čutárčico. Pogrešal sem jo ves čas okupacije in slugi svojemu sem moral dati dôkaj nagrade, da mi je prilično prepustil svojo čutárčico v porabo.

V petek 12. dné julija pride 17. pehótni polk iz Trsta v Ljubljano. V soboto 13. dné julija se oglasim pri polkovniku, zdaj že pokojnem Priegerji in nastopim službo pri četrtni stotnji.

Prerano napóči zora drugega dné. Med rodbino svojo zadnjo noč nisem zatisnil očesa. Ob štirih zjutraj sem bil že na nogah. Pregledam še jedenpot kovčeg svoj, poljubim drago mi deco, poslovim se od soproge in potem hajdi v vojašnico. Ob peti uri stopim v vrsto četrte stotnije in korakam ž njo na kolodvor.

Kako se začudim, ko tam zaslišim iz blestečega rogá bataljonskega trobárja prav melodiško sestavljeni signal, tako zvani »Regimentssignal«, katerega se ne spominjam, da bi ga kdáj bil čul poprej pri vojaških vajah, pač pa, da sem že večkrat pesemco prepeval, katere glasovi so

podobni glasovom signala. Bil je resnično uveden nov signal, posnet po glasovih prvih dveh vrstic znane pesmi: »Popotnik pridem čez goró, od dóma jemljem že slovó . . .«. Iz národne glasbe posnel ga je zdaj že pokojni polkovnik Prieger, svak slavnoznanemu slovenskemu rodoljubu drju. J. R. Razlagu. Ta signal se je ohranil do denašnjega dne v domačem polku.

Na kolodvoru smo čakali nad pol ure, predno smo sédli in se z vlakom odpeljali. Torej »puško na zemljo!« vleva se nam in »počijte!« Znanci, prijatelji, roditelji, bratje, sestre, otroci svobodno občujejo »z vojniki stoječimi z levo nogo na prejšnjem mestu«. Prizorov, ki so bili pri slovesi nebrojnih rojakov, kako so plakale žene in deca, kako ljubice, kako sestre in bratje v zavesti, da odide roditelj, bodoči soprog ali brat, ne bom slikal, vsak si jih lahko živo predstavlja. Glasen »pozor!« batalijonskega trobárja opomni žalujoče na ločitve čas. Na povelje »naprej!« vzdigne se vojaška četa in poséde vozove.

Točno ob šestih odrinemo proti vzhodu. Bilo nas je pa skupaj le šest stotnij s polkovnim štabom. Drugih šest stotnij se je odpeljalo iz Ljubljane stoprav zvečer ob šesti uri.

Na vseh železniških postajah, na slovenski in na hrvaški zemlji so nas pozdravljali oduševljeno tamošnji prebivalci.

Na Zidanem Mostu se ustavimo za tri četrtinke ure in potem se peljemo do videmsko-krške postaje. Tu nas pozdravi zala deklica s primernim nagovorom in polkovnika Priegerju izroči krasen šopek. Krški župan g. Viljem Pfeifer nas pogosti z žlahtno kapljico-popotnico. Iz tisoč grl zaori: »Živel, Pfeifer! Živela domovina!« vlak zdrdrá in v kratkem smo na bratski hrvaški zemlji.

Peljemo se do Zagreba in od ondod do Siska. Na tja došle vlije se velika ploha z gromom in bliskom tako, da smo se mogli le počasi izkrcati iz natlačenih vagonov. V Sisku prenočivši napotimo se drugega dne zarana dalje proti jugu in odslej smo morali vedno hoditi péš. Solnce je kaj močno pripekalo, suša je bila velika, sence nič, vode nič. Povelje, da je disciplino pri pohodu strogo vzdržati, ni dopustilo nobenemu si na kakšen način olajšati mučnih težav. Sploh je moral slehern vojak že sedaj pokazati, bode li zmožen prenašati breme vojnega poslovanja ónikraj Save v deželi, v kateri ni niti železnic niti dobrih cest. Vročina, žeja in trinajst ur trajajoče nepretrgano korakanje utrudilo nas je kaj zeló. Šteli smo nad stotino vojakov, ki so na poti popadali in zaostali. Zanimivo je, da so bili ti večinoma možje visoke rasti.

Pot nas pelje do Stružec, do Kutin, do Novske, do Okučan, do Bogučevca. V soteski okučanski in bogučevski odredi se nam kantonovanje. Potrebovali smo do tja sedem dnij hodá.

Kantonovanje smo porabili za vežbanje vojakov v streljanji in v drugih vojaških znanostih, kar pa nam je bilo zaradi jednoličnosti kaj kmalu dolgočasno. Razgovarjali smo se pogostoma, gremo li v krvav boj ali ne. Odkar smo bili ostavili domačo zemljo, zvedeli smo le malo novega o političnem položaji. Nejasno je bilo prej kakor slej, bode li turška vlada pomagala nam pri okupaciji, ali vsaj potrebno ukrenila, da se ta čas ohrani mir v Bosni in Hercegovini.

Vedno prihajanje vsakovrstnih oddelkov vojske sile, pogosti vojni ukazi o postopanju proti Bošnjakom z ozirom na njihove šege, navade in veroizpovedanja so bili dokaz, da nas gotovo čakajo resni časi. Vender smo se čudili povelju, da moramo po starodavni šegi ponoviti vojaško prisego, kar se redoma zahteva le takrat, kadar gre vojak v boj z očitnim sovražnikom. A od ónikraj Save so nam dohajala jedino mirna poročila potnikov, ki so prišli iz Bosne, in še zagotavljalo se nam je, da nas Bošnjaki hočejo vzprejeti kot »braću«, kot osvoboditelje. Rekel sem, da smo morali ponoviti vojaško prisego. Na bogučevskem polji se je vršilo óno slovesno dejanje. Bil je to veličasten prizor. Zbralo se nas je več nego 8000 móž. S krepkim glasom smo končali prisego, »da se hočemo srčno boriti, vselej in pri vsaki priliki ter, ako treba, življenje dati za dom in za cesarja, v kar nam Bog pomózi! Amen!«

Po zadnji besedi je nastala grobna tišina, prisega je segla vsakemu nas globoko v srce.

Krepko in daleč odmevajoče povelje »Kappe auf!« predrami nas iz resnega premišljevanja in potem hajdi proti dómu.

Dné 27. julija dobim ukaz prihodnjega jutra zarana zbrati tovórne konje ter odriniti v Staro Gradiško, da se mi ondu izročí živež za prvi batalijon. Rano zapustim posteljo in ko prekoračim hišni prag, zatrobi baš pred menoj stoječi trobár pomembno signal »alarm«. Hitim v stanovanje bataljonskega načelnika, kjer pozvem pomen danega signala. Prišlo je povelje od vojnega poveljnika Filipoviča iz Broda, da se morajo vse vojaške čete pomekniti na mejo in jo prekoračiti.

Pri bataljonskem načelniku majorju Kr... prosim pojasnila, kaj mi je storiti s tovrnimi konji. Kratko mi odgovóri gospod major, naj počakam poznejših povelj. Reš čakam in čakam skoro dve uri. Napósled mi izročí bataljonski pobočnik ukaz, da mi je takoj odriniti in blizu vasi Okučane, kjer zavije od vélike ceste okrajna cesta na

vstran proti Stari Gradiški, pridružiti se tovórni koloni drugega in tretjega bataljona.

Odrinem s konji ali dospevši tjã pozvem, da sta provijantni koloni drugega in tretjega bataljona že pred jedno uro odpotovali po cesti proti Stari Gradiški. Kaj mi je drugega storiti, nego iti za njima? mislim si in grem. Jedva smo bili pol ure na poti, že pridirja bataljonski načelnik za mano in grozno zarenči, ko ne vidi tovórni kolon ostalih bataljonov. Povedal sem mu, da sta odšli že pred jedno uro v Staro Gradiško in da ji nisem mogel doiti, ker sem zaradi alarma in njegovega povelja preveč časa potratil v Bogučevcih, a zaradi pomanjkanja časa se še nisem mogel oglasiti pri polkovnem poveljništvu, da bi kaj več pozvedel, kako naj delim živež.

Lakonično odgovori gospod major: »Taki nedóstatki se kaznujejo ónikraj Save s temi-le sredstvi!« ter pokaže na svoj revolver.

Dobro, mislim si, a ne tako hitro in v tem osobitem slučaji pač le ti zaslužiš jednakega ukora, ker sem baš zaradi tebe potratil čas. Odslej mi je bil ta gospod največji in najostrejši trn v pëti. Nisem ga maral in često sem se jezil, ako sem moral pri menaži drugega pol bataljona poleg njega obedovati. Takrat mi gotovo jed ni šla v slast. Dospem v Staro Gradiško, kjer prevzamem živež, da ga popeljem v tabor, v katerem se je zbralo že na tisoče vojakov.

(Dalje prihodnjič.)

Prilogi k Preširnovemu životopisu.

Priobčuje **Fr. Levec**.

IV.

Dr. Fr. Preširen, praktikant pri c. kr. kamorni prokuraturi v Ljubljani.

(Dalje.)

13.

Nr. 1352.

[: Gubernium:]

Mit Bericht vom 7. August v. J. Z. 1801 hat die gehorsamste Kammerprokuratur nicht den mindesten Anstand genommen, dem hohen k. k. Gubernio ihren unentgeltlichen Concepts-Praktikanten Dr. Franz Preschern zur Verleihung der bei dem k. k. Klagenfurter Fiskalamte erledigt gewordenen mit dem adjuto von 300 fl. verbundenen Concepts-Praktikanten-Stelle

nachdrücklichst zu empfehlen. Da nun diese wieder in Erledigung gekommen ist, und derselbe sich von seinen misslichen Vermögens- und Unterstützungsverhältnissen aufgefordert genöthiget sieht, um deren gnädige Verleihung wiederholt zu bitten, so nimmt man um so minder Anstand sein diesfälliges mit 5 Beilagen instruirtes Bittgesuch in $\frac{1}{2}$ zur hochgeneigten vorzüglichen Bedachtnahme zu unterlegen, als er seither die Erwartungen, zu welchen seine rühmlichen Studien-Zeugnisse, das auf der Wiener Universität erlangte Doktorat, Sprach- und sonstige Fähigkeiten berechtigten, und wegen welchen man unter 27. April l. J. Z. 942 um seine Aufnahms-Bewilligung hatt, verbunden mit einem anständigen Betragen und entsprechender Verwendung dergestalt gerechtfertiget hat, dass man nur bedauern muss, seine Bitte um Uebersetzung wegen des so sehr benöthigenden adjuti unterstützen zu müssen, besonders als er sich dem Fiskalamtsdienste fortan widmen zu können wünschet, für welchen er als graduirter Dr. mit Berücksichtigung seiner Fähigkeiten und bisherigen und anzutretenden ferneren Leistungen alle Erfordernisse hat.

L. den 8. Mai 1830.

Die k. k. Kammerprokuratur:

Scribatur!

Scheuchenstuel m. p.

[: Gubernium :]

die k. k. Kammerprokuratur

unterlegt das Bittgesuch ihres Concepts-Praktikanten Dors. Franz Preschern um Verleihung der bei dem k. k. Klagenfurter Fiskalamte mit 300 fl. adjutirten Concepts-Praktikantenstelle.

14.

Nr. 2934.

Hochlöbliches k. k. Landes-Präsidium!

Nachdem die gehorsamste Kammerprokuratur ihrem unentgeltlichen Concepts-Praktikanten Dr. Preschern auf sein mündliches Ansuchen einen 14tägigen Urlaub bewilliget hat, um sich für die vorhabende Appellationsprüfung vorbereiten zu können, überbrachte er nach Auslauf desselben das in $\frac{1}{2}$ ehrfurchtsvoll anverwahrte Gesuch, in welchem er um die Bewilligung eines 6wöchigen Urlaubes bittet, welchen er zur Ablegung der Richteramts- und Advokaten-Prüfung bey dem k. k. Appellationsgerichte benöthiget.

Dass er zur Zurücklegung dieser beyden theoretischen und praktischen Prüfungen des gebetenen Urlaubes von 6 Wochen bedürfe, ist nicht zu verkennen, und obgleich die Kammerprokuratur bedauern muss, dass er solchen zur ungelegenen Zeit bey herannahendem Jahresschluss ansuchet,

findet sie sich dennoch, von der Ansicht geleitet, dass sein allfälliger gänzlicher Austritt empfindlicher fallen würde, zu der ehrfurchtsvollen Bitte veranlasst, dass das hohe k. k. Landespräsidium sie unter hochgeneigtem Rückschluss seines Bittgesuches zur Ertheilung der Bewilligung zu ermächtigen geruhen wolle.

Laibach den 14. November 1831.

Die k. k. Kammerprokuratur:

Scribatur:

Scheuchenstuel m. p.

am 15. Nov. 1831.

25591

4145.

Landespräsidium.

Bericht

der k. k. Kammerprocuratur

mit Unterlegung des Gesuches ihres unentgeltlichen Concepts-Praktikanten Dor. Franz Preschern um Bewilligung eines 6 wöchigen Urlaubes zur Ablegung der Richteramts- und Advokaten-Prüfung bey dem k. k. Appellationsgerichte.

15.

Nr. 25591.

(Kolek za 15 kr.)

Original.

Wird der k. k. Kammerprocuratur mit dem Bedeuten zurückgestellt, dass kein Anstand obwalte, dem dortigen Conceptspraktikanten Dor. Franz Preschern den angesuchten Urlaub von 6 Wochen zu bewilligen, dessen derselbe bedarf, um die Richteramts- und die Advokaten-Prüfung bei dem k. k. Appellations-Gerichte in Klagenfurt abzulegen, nachdem die begehrte Urlaubszeit für das bezielte Geschäft wirklich erforderlich ist, und von Seite der Amtsvorstellung selbst auf die Bewilligung eingerathen wird. — Hiernach wird das Beurlaubungs-Dekret an den Gesuchsteller mit Berufung auf die hierörtige Genehmigung auszufertigen seyn.

Vom k. k. illyrischen Gubernio

Laibach den 24. November 1831.

v. Fradeneck m. p.

16

Nr. 3089.

[: Gubernium :]

Der diesämtliche unentgeltliche Concepts-Praktikant Dor. Franz Preschern, dessen Aufnahme nach bestandener 6wöchigen Probezeit mit

hohem Dekrete vom 7. Juli 1829 Z. 15014 bewilliget wurde, hat nach Ablauf des ihm für die Vorbereitung zur vorhabenden Appellationsprüfung bewilligten Urlaubes von 14 Tagen am 12. d. M. ein Gesuch um Bewilligung eines 6wöchigen Urlaubes zum Behuf der Ablegung der Richteramts- und Advokaten-Prüfung bei dem k. k. Appellationsgerichte hier Amtes eingelegt, welches man dem hohen k. k. Landespräsidio mit der Bitte um Ermächtigung zur Ertheilung des gebettenen Urlaubes pflichtschuldigt unterlegt hat.

Während die gehorsamste Kammerprokuratur dieser hohen Erledigung entgegenseh, überreichte er das in $\frac{1}{2}$ anliegende Gesuch, um dieselbe Verwendung, dass er von seiner unentgeltlichen Praxis und Dienstleistung entlassen werde.

Fiel dem Amte schon sein zur ungelegensten Zeit bei dem heran nahenden Jahresabschlusse eingebrachtes Urlaubsgesuch unangenehm, so musste solchem sein obiges Entlassungsgesuch um so unangenehmer kommen, als seine geleistete Aushilfe nicht verkannt werden kann, und das Amt sich von seiner erworbenen Ausbildung für die Zukunft immer eine mehrere versprechen konnte. In dieser Rücksicht, und um ihn, dessen vorhabenden Austritt man ahndete, für das Amt zu erhalten, sah man sich für die Bewilligung des von ihm angeführten 14tägigen, und für die Einschreitung bei dem hohen Landespräsidio für die Bewilligung des 6wöchigen Urlaubes bewogen, da er jedoch nun um seine gänzliche Entlassung einschreitet, so erübriget nichts als die Bitte, geruhe das hochlöbl. k. k. Gubernium seinen Austritt zu bewilligen, und die Kammerprokuratur unter hochgeneigtem Rückbug seines Gesuches zur Annahme seiner Entlassung zu ermächtigen.

L. den 29. November 1831.

Die k. k. Kammerprokuratur:

Scribatur!

Scheuchenstuel m. p.

Gubernium
Bericht

der k. k. Kammerprokuratur

mit Unterlegung des Gesuches ihres unentgeltlichen Concepts-Praktikanten Dors. Franz Preschern um Entlassung aus der Praxis.

17.

Nr. 3089.

[Landespräsidium:]

Heute hat der diesämtliche unentgeltliche Concepts-Praktikant Dor. Preschern, für welchen die gehorsamste Kammerprokuratur unter 14. d. M.

bei dem hohen k. k. Präsidio um die Bewilligung eines 6wöchigen Urlaubs zum Behuf der Ablegung der Appellationsprüfungen eingeschritten ist, sein Entlassungsgesuch hierher überreicht, und indem sie solches unter einem dem hohen k. k. Gubernio unterlegt, hält sie sich verpflichtet, hievon die ehrfurchtsvolle Anzeige im Nachhange zu ihrem vorerwähnten Einschreiten von welchem es nunmehr abzukommen hat, zu machen.

L. den 29. November 1831.

Die k. k. Kammerprokuratur:

Scribatur!

Scheuchenstuel m. p.

Präsidium

Bericht

der k. k. Kammerprokuratur

mit der Anzeige, dass der unentgeltliche Concepts-Praktikant Dor. Franz Preschern sein Dienstentlassungsgesuch eingereicht habe.

18.

Nr. 3160.

Gubernium: Dekretation vom 24./9. v. M.

Z. 25591 womit dem vorgewiesenen und ausgetretenen Concepts-Praktikanten Dor. Franz Preschern der angesuchte Urlaub von 6 Wochen bewilliget wird.

Bescheid ad Nrum. 2934.

Dieses dem k. k. Gubernium mit diesämtlichem Berichte vom 14. d. M. unterstützend vorgelegte, und von demselben mit Decretation vom 24. v. M. Z. 25591 rückgelangte Gesuch wird dem Herrn Bittsteller mit dem Bedenken rückgestellt, dass das k. k. Gubernium den gebetenen Urlaub mit 1/2 Anschluss der in 1/2 beiliegenden Taxnote bewilliget habe.

L. den 15. December 1831.

Die k. k. Kammerprokuratur:

Scribatur!

Scheuchenstuel m. p.

19.

Nr. 26955.

Original:

Wenn man gleich, so wie die k. k. Kammerprokuratur den Austritt des obigen Concepts-Praktikanten Dr. Franz Preschern, welchen die Amtsvorstellung als ein fähiges und brauchbares Individuum schildert, aus dem Grunde bedauern muss, weil der unverkennbar mit Geschäften stark be-

ladenen Kammerprokuratur eine erwünschte Aushilfe entgeht, so kann der vom Dr. Preschern, welcher sich auf andere Weise zu behelfen denkt, bestimmt verlangte Austritt aus seiner bisherigen freywilligen und unentgeltlichen Geschäfts-Praxis doch nicht beanständet werden.

Diesemnach erhält die k. k. Kammerprokuratur in Erledigung ihres Berichtes vom 29. des vorigen, Erhalten am 1. des gegenwärtigen Monats / zur Zahl 3089 unter Rückschluss der Berichts-Beilage anmit die Ermächtigung, die Resignation des Konzepts-Praktikanten Dr. Preschern anzunehmen, und demselben die angesuchte Entlassung aus dem Dienste im diesseitigen Namen zu ertheilen.

Laibach am 9. Dezember 1831.

Schmidburg m. p.

F. Gf. Aichelburg m. p.

An die k. k. Kammerprokuratur

Exoffo. Nr. 26955.

zu Laibach.

Landes-Gubernium.

An

die k. k. Kammerprokuratur

zu Laibach.

Nr. 3216/1069. a.

Ad acta, et fiat Bescheid ad Nrum. 3089.

20.

[: Gubernium :]

Das k. k. Gubernium hat mit Dekret vom 9./16. d. M. Z. 26955 die Kammerprokuratur zur Annahme der Dienstesresignation des Herrn Bittstellers ermächtigt, daher demselben die Entlassung aus dem zur Zufriedenheit freywillig und unentgeltlich geleisteten Dienste mit der Versicherung ertheilet wird, dass man dessen Dienstaustritt zu bedauern Ursache habe.

L. den 17. December 1831.

Die k. k. Kammerprokuratur:

Scribatur!

Scheuchenstuel m. p.

21.

Nr. 2183.

Der ausgetretene Concepts-Praktikant Dor.

Franz Preschern bittet sich auszusprechen, wie lang und mit welchem Erfolge er der Kammerprokuratur gedient habe.

Dem Herrn Bittsteller mit dem Bedeuten rückzustellen, dass man keinen Anstand nehme, die diesämtliche Zufriedenheit über das klaglose und gute

Verhalten sowohl als über die entsprechenden Dienste, die derselbe dem Amte als unentgeltlicher Concepts-Praktikant und zwar nach vorläufig zur Zufriedenheit bestandener 6wochentlicher Probezeit seit 24. Juli 1829 als dem Tage des abgelegten Eides bis 17. December 1831 als dem Tage der intimirten Bewilligung des gebettenen Austrittes durch zweckmässige Bearbeitung der vorgefallenen Geschäfte besonders aber in Ausarbeitung mehrerer und verschiedener civilgerichtlicher Klags- und Satzschriften, dann in Geschäften des adelichen Richteramtes und politischen Gegenständen geleistet, und in welchen er Beweise seiner vielen theoretischen und praktischen Kenntnisse an den Tag gelegt hat, auszusprechen, und zugleich das Bedauern zu wiederhollen, dass seine Verhältnisse eine längere unentgeltliche Dienstleistung nicht gestattet haben.

L. den 23. August 1832.

Die k. k. Kammerprokuratur:
Scribatur!

Scheuchenstuel m. p.

K zgodovini »Popotnika«.*)

Po zimi leta 1846./7. so dunajski Slovani ukrenili prirediti slovansko besedo. Za Čeha to podjetje ni bilo težavno, ker so imeli obilo domačih umetnikov; Jugoslovani pa so bili v precēj trdi zadregi. Měni se je dal nalog, da preskrbim slovenskega umetnika. Dolgo nisem mogel najti med Kranjci in Štajerci nobenega, ki bi si upal javno nastopiti poleg prvega tenorista cesarske opere, rodom Čeha. Konečno zvem, da je tajnik moškega pevskega društva dunajskega neki Kranjec, F. Legat, (brat ranjcemu kanoniku novomeškemu, Karlu Legatu) uradnik dvornega knjigovodstva. Po dolgem iskanji ga najdem in prosim, naj pri besedi reši čast Kranjcev. Ker ni imel slovenskih pesmij, izročim mu svojo zbirko študentovskih pesmij. Pregledavši to zbirko, obljubi mi, da bode pel »Popotnika«, a ne s starim, nemškim napevom, ki je rabil Kranjcem dotlej za to, iz nemščine poslovenjeno pesem, nego z drugim napevom, katerega si bode stoprav izbral.

K besedi smo povabili vse na Dunaji bivajoče slovenske obitelji; pa tudi druge osebe, n. pr. slučajno na Dunaj prišedšega Anastazija Grūna. Občinstva je mnogobrojno prišlo k besedi; prostori gledališča v Josefstadtu

*) Poročilo visoko čislane veterana med slovenskimi rodoljubi; po nekoliko odlomek iz zgodovine 1848. l. z ozirom na Slovence, katero izdā za 1888. l. »Matica Slovenska«.

so bili natlačeni; živahno odobravanje je nasledovalo sleharni točki vzporeda — najbolj pa je naša pesen oduševljevala občinstvo. Legat je imel lep bariton in bil je umeteljniški izobražen pevec. Za »Popotnika« je izbral melodijo neke normanske romance, ki se je čudovito lepo prilégala besedam; burno se je zahtevala ponovitev in Legat se je zahtevi udal, a vselej z novimi varijacijami, ki so delale močan efekt. To vam je bil lep, nepozabljiv večer! Kaka sreča nam je polnila dušo, ko smo v pozni uri se vračali čez »glacis« na našo »Kostanjevico«!

Drugi dan smo čitali v vseh dunajskih novinah hvalo krasne kranjske narodne pesmi in izbornega njenega pevca. Tudi »Novice« so nemudoma čitateljem svojim objavile veselo vest in obljubile za prihodnjo številko melodijo kot prilogo. Ta beležka je mene hudo prestrašila: bati se je bilo, da se bode tem načinom zvedelo, da se je »Popotnik« pel z napevom, na Kranjskem popolnoma neznanim. To sem moral preprečiti; hitro grem k Legatu, dobim prepis nove melodije in jo pošljem takoj dr. Bleiweis. Odpisal mi je, da je bila stara melodija že tiskana, a da so jo uničili, ker je novi napev še pravočasno prišel. Ker so tudi na Dunaji zelo povpraševali po melodiji, dali smo jo tiskati in jo razdelili med mnogobrojne družine, ki so se zanimale zánjo.

Vsa dogodka pa je imela neko nepovoljno posledico. »Novice« so v prvi beležki rekle, da je župnik Potočnik zložil pesem, morale so pa potem priobčiti popravek, da ni zložil pesmi Potočnik, temveč župnik Strel; pa tudi to ni istina: Strel je pač poslovenil pesem, a Potočnik je prevod popravil; torej sta si oba pridobila zasluge za to pesem. Navzlic ónemu popravku je pa Potočnik pojasnil zgodovino óne prestave v pesniški obliki; za javnost ta pesem ni bila namenjena, ker je pa do zdaj minilo že štiri-deset let, ne more se zmatrati za indiskrecijo, ako podajemo bralcem to šaljivo pesem.

1.

Iz gosposke nemške suknje
Kerpar kranjsko naredí,
Ki dozda s šivanko luknje,
Da b' jo šival, storil ní.

3.

Da bi jo bil sam popravil,
Je šivanko v roke vzel,
Je predšival, je predstavil
In nositi jo začel.

2.

S suknjo, ko je b'la zmašena,
Kaj počet', Sloven'c ne vé,
Skoz in skoz je b'la skažena,
V nji še med ljudi ne smé.

4.

Vender pa neumni z'jali,
Kar je že navadna reč,
So se revežu smijali,
Ker jim suknja ni b'la všeč.

5.

Krojar tega v hali najde
In prijazno prosi ga,
Da mu suknjo, kolikor zajde,
Sparat in popraviti da.

6.

Krojar čudno halo vzame,
Jo razpara in gredoč
Jo po kranjsko mal' posname
In popravi, kar je moč.

7.

V suknji mož prenaprejeni
Je na Dunaj se podal.
V družbi znancev zaželeni
Je precēj ošabno stal.

8.

»Kdo Ti suknjo je naredil?«
Prašajo »Popotnika*.
Kaj bi rekel, sam ni vedel,
Imenuje krójarja.

9.

Ko nazaj v Ljubljano pride,
Spet mu suknjo hvalijo;
Drugič mu beseda uide,
K' ga po šivcu prašajo.

10.

»Da te strela!« ta poskoči,
Ki jo prvi je skerpal,
In za uho Kranjca*) počí,
»Kaj boš plumbec se lagal.«

11.

Mojo suknjo nazaj čem 'meti,
Jez imam moje delo najrajši,
Vsak svojo čast mora želeti,
Ki je ko méd najslajši.

12.

Kranj'c naj bo vsem udan in veren,
Naj mu dopade ali ne,
Kaj Potočnik, kaj Prešeren,
Vsak naj šiva, katir če!

LISTEK.

Bibliografija slovenska. Pod tem naslovom hočemo odslej naznanjati vse nove knjige slovenske, ki se pošiljajo uredništvu našemu; o važnejših izmed njih bomo o priliki obširneje poročali:

— **Poezije.** Zložil *Simon Gregorčič*. II. zvezek. Založil J. Gorup. Natisnila „Narodna Tiskarna v Ljubljani 1888, m. 8., 158 str. — Cena nevezanemu zvezku 1 gld.; krasno vezanemu 1 gld. 60 kr., s pošto po 5, oziroma po 10 kr. več.

Znani goriški slavec je zbral pesmi svoje, kar jih je zadnja leta priobčil v „Ljublj. Zvonu“, v „Slovanu“ in po nekoliko tudi že v Stritarjevem „Zvonu“ leta 1870. ter jih v lepem zvezku poklanja národu slovenskemu. Pesniško to darilo pozdravljamo tem presrečneje, ker nam je v veselo poročstvo, da vsi raznovrstni neosnovani strastni napadi, s katerimi so pesnika obsipali zadnja leta nekateri literarni, Herostrati novoslovenski, niso mu vzeli veselja do vztrajnega književnega delovanja na polji slovenskega pesništva. O vsebini „Poezij“ izpregovorimo prihodnjé. Vez v raznih 12 barvah ji je oskrbel g. knji-

*) Dr. Bleiweis.

govez Fr. Dežman v Ljubljani (na Sv. Petra cesti h. št. 8.), pri katerem jedinem so Gregorčičeve „Poezije“ na prodaj.

— Pripovedke za mladino Spisal Fr. Hubad. I. in II. zvezek Založil in natisnil W. Blauke v Ptuiju 1888, m. 8, 72, oziroma 81 strani. Cena zvezku po 20 kr. — Gospod profesor Hubad je že pred šestimi leti izdal prvi zvezek „Pripovedek za mladino“, obsežajoč sedem lepih slovenskih, srbskih in čeških pravljic in pripovedek. Lična ta knjižica je jako dobro došla vsem našim šolskim knjižnicam in v kratkem času se je razprodala popolnoma, da jo je gospod pisatelj zdaj priredil že v *drugem natisku*.

Drugemu natisku I. zvezka je pa g. pisatelj dodal še II. zvezek, v katerem objavlja trinajst v resnici krasnih narodnih pravljic in pripovedek, za mladino prirejanih po slovenskih, nemških, srbskih, čeških in ruskih narodnih pripovedkah. Naravnost povemo, da med vsemi pisatelji našimi, ki pišejo knjige za mladino, ugaja nam najbolj g. profesor Hubad, ki z dobrim ukusom snov spisom svojim zajema iz večnolepega zlatega narodnega pesništva. Zatorej ponavljamo željo, izrečeno že leta 1882., ko je prišel na svetlo I. zvezek, da bi g. pisatelj pridno nadaljeval zbirko svojo in da bi ga krepko podpirali z obilnim naročevanjem vsi, kateri se vestno brigajo za to, da mladina naša dobi čimdalje več dobrih knjig v roke.

— Jos. Stritarja zbrani spisi. — Peti zvezek: Poučni spisi. Ig. pl. Kleinmayr & Fedor Bamberg v Ljubljani 1888, m. 8, 451 strani. Cena nevezanemu zvezku po 2 gld. 50 kr., po pošti 2 gld. 60 kr., vezanemu v platno 3 gld. 10 kr., po pošti 3 gld. 25 kr., vezanemu v polusnje 3 gld. 49 kr., po pošti 3 gld. 55 kr. —

Ta zvezek nam prinaša »Kritična pisma«, katera je bil Stritar prvič priobčil l. 1867. in 1868. v Janežičevem »Glasniku«, dalje epohalno njegovo razpravo o Prešernu, natisneno v »Klasji z domačega polja«, in naposled »Pogovore« iz raznih letnikov »Zvonovih«. Znano je, da so ravno ti spisi Stritarjevi v slovstvu našem eminentnega pomena. Poleg živega vzgleda, katerega je Stritar dajal pesnikom in pisateljem slovenskim z vzornimi svojimi pesniškimi proizvodi, nobena stvar na razvoj novejšje literature naše ni vplivala takó, kakor raznovrstni kritični spisi Stritarjevi, v katerih se nam kaže široko duševno obzorje, bister razum, bogato znanje krasoslovnih zakonov in vsa divna moč Stritarjevega peresa.

— Vrtnarstvo s posebnim ozirom na obdelovanje in oskrbovanje šolskih vrtov. Po naročilu visokega c. kr. kmetijskega ministerstva spisal *Gustav Pirc*, tajnik c. kr. kmetijske družbe kranjske in popotni učitelj. S 180 podobami Založila c. kr. kmetijska družba kranjska, natisnili Blaznikovi nasledniki v Ljubljani 1888, v. 8, 147 strani. — Cena vezani knjigi za učitelje in šole po 75 kr., za vse druge po 1 gld. —

Po ljudskih šolah naših nobena stvar v obče ni takó zanemarjena, kakor šolske knjižnice in zlasti šolski vrti. Učitelji prinese že iz učiteljskega premalo praktične izobrazbe v življenje in da bi se potem sami izurili v šolskem vrtnarstvu, za to jim je doslej pomanjkovalo vsakega domačega učnega pripomočka. Da se odpravi ta nedostatek, naročilo je c. kr. poljedelsko ministerstvo kmetijske družbe tajniku g. *Gustavu Pircu*, spisati učno knjigo o šolskem vrtnarstvu. G. Pirc je v vsakem oziru izvrstno ustregel temu naročilu. Podal nam je knjigo pregledno osnovano, popularno pisano, na mnoge svoje izkušnje oprto, skratka knjigo, katero so šolski vrtnarji naši krvavo potrebovali in katera jim bode odslej navod v tej prekornosti stroki šolstva našega. Knjiga je razdeljena na pet poglavij: I. Splošni del, kjer pisatelj razpravlja o razdelitvi šolskega vrta, o vrtni ograji in vrtnih potih, o izboljšanju zemlje, o orodjih in gradivu, potrebnem za obdelovanje šolskega vrta; II. sadjarstvo, III. vinarstvo, IV. zelenjadarstvo in V. lepotično vrtnarstvo. Vsa poglavja

so s primernimi podobami bogato ilustrovana. Tudi vnanja oprava je taka, da dela čast Blaznikovi tiskarni: papir je lep, ilustracije dobre, tisek čist in razločen. Knjiga je vrhu tega lepo vezana, nevezani izvodi se niti ne prodajajo. Izpolnujemo samo svojo dolžnost, ako to izborna knjigo priporočamo vsemu učitelstvu našemu in vsem našim šolskim oblastvom.

Zarnikovi zbrani spisi. »Narodna Tiskarna« bode izdala izbrane spise pokojnega doktorja V. Zarnika. Spise pripovedne in humoristične vsebine bode uredil g. Ivan Železnikar, politične spise g. dr. Jos. Vošnjak.

Društvo tiskarjev, kamenopiscev in kamenotiskarjev na Kranjskem bode dne 1. julija 1888. praznovalo trojni praznik, namreč: oblétnico Gutenbergovo, dvajsetletnico svojega obstanka in *petdesetletnico* gospoda Antona Pleška, strojevodja v »Narodni Tiskarni«. Da se dostojno proslavi ta trojni praznik, priredi društvo več svečanostij. Najprej bode društvo dne 1. julija ob 11. uri dopoldne v društveni dvorani pozdravilo slavljenca Pleška ter mu izročilo častno darilo; potem bode slavnostni banket v Ferlinčevi gostilni »pri Zvezdi« in napósled popoldne ob 4. uri slavnostni koncert na Koslerjevem vrtu, pri katerem bodeta sodelovala pevsko društvo »Slavec« in vojaška godba. — Dobro urejene tiskarne so v kulturnem življenji vsakega národa posebnega pomena. Zlasti v Slovincih je z ustanovitvijo vsake nove tiskarne združen znaten napredek in slovenske učence Gutenbergove nahajamo povsod v prvih vrstah pri národnem delu. Zatorej želimo od vsega srca, da bi tudi nadalje srečno napredovalo in uspevalo društvo, katero so si osnovali v svojo podporo pred dvajsetimi leti. A tudi slavilec, ki se danes zbira okoli čestitáka Antona Pleška, pridružuje se »Ljubljanski Zvon« s hvaležnim srcem. Petdeset let je v življenji vsakega človeka važna dóba, zlasti pa, če teh petdeset let prebije kdo na takem težkem in odgovornem mestu, kakor jih je prebil gosp. strojevodja Pleško. Leta 1838. se je mlad deček v Miličevi tiskarni v Ljubljani zapisal »črni umetnosti« tipografiji in kot vesten in točen delavec je, izvemši kratko dóbo, katero je preživel v Lloydovi tiskarni v Trstu, ves čas življenja svojega najboljšje móči posvetil domačim tiskárnám, najprej Blaznikovi, pozneje nad dvajset let Bambergovi in zdaj služi že šest-najsto leto »Narodni Tiskarni«. Tistim bralcem, ki ne vedó, kakšen popravek ima v tiskárni strojevodja, moramo povedati, da je poleg spretnega stavca razumen strojevodja v tiskarni najvažnejša oseba. Od njega je zavisno, da je tisek lep, čist in razločen, kar zlasti po noči ni tako lahko pogoditi, kakor bi kdo mislil. G. Pleška si moral opazovati, kako natančno je zvrševal posel svoj. Kakor pokojni stavec Bonač, tako je bil tudi g. Pleško zvesto-údan ves čas tudi »Ljubljanskemu Zvonu« in je posebno pazil na to, da je naš list v dostojni zunanji obliki prihajal na svet. Navzlic svojim letom nikdar ni bil nejevoljen, ako je moral zaradi »Ljubljanskega Zvona« do 10. ure zvečer ali do polnoči ostajati v tiskárni. »Če je treba, pa bo!« rekel je mirno in brez vsega nepotrebnega besedovanja pazil na delo svoje. Zatorej se o petdesetletnici njegovi tudi naš list hvaležno spominja vrlega moža ter mu kliče: »Bog te živi še mnogo mnogo let!«

»Narodna Tiskarna« je o Pleškovi petdesetletnici izdala spominski list, ki je brez dvojbe v tipografskem oziru najlepše delo, kar ga je doslej prišlo iz tega zavoda in nam je jasen dokaz o lepem njegovem napredku.

Nekoliko értic o Jakopu Gallusu. V 5. zvezku »Ljubljanskega Zvona« leta 1886. na 318. in 319. stráni je objavil gospod J. Leban životopisne értice o slavnem skladatelji in rojaku slovenskem Jakopu Gallusu ter pozval rojake svoje, da bi se bolj zanimali za tega imenitnega moža, da bi bilo možno natančneje sestaviti popis njegovega življenja in delovanja, posebno pa, da bi se zvedelo, v katerem kraju na Kranjskem je bil porojen ta slavni glasbeni umetnik.

Na ta poziv je priobčil v 8. zvezku »Zvona« istega leta gospod L. Ž. v raznih knjigah nahajajoče se podatke o Gallusu. Tudi v 4. številki letošnjega »Zvona« objavil je gospod J. Leban, kako težavno je zvedeti kaj več o Gallusu.

Ker se res premalo brigamo za domače umetnike svoje in s tem pomagamo, da jih tujci radi reklamujejo za svoje, treba da se vzdramimo in kolikor je možno še popravimo in rešimo, kar smo zamudili. Dolžnost vsacega domoljuba je objaviti, vsako drobtinico, katero bi našel o tacem slavnem skladatelji. To me je tudi napotilo, da priobčujem to, kar sem našel v knjigah, katerih nista navedla niti J. Leban niti L. Ž.

Najprej sem našel v knjižnici svoji »Neues Universal-Lexikon der Tonkunst« von Eduard Bernsdorf. Zweiter Band. Dresden, Verlag von Robert Schaefer 1857. naslednje podatke: »Gallus Jakob hatte seinen Namen nach der Sitte seiner Zeit latinisirt und heisst eigentlich Hänel (von Hahn abgeleitet) oder in der Volksmundart Handl. Er war um 1550 in Krain geboren, wurde Kapellmeister des Bischofs zu Olmütz Stanislaus Pavlovski, darauf kaiserlicher Kapellmeister und starb sehr berühmt am 4. Juli 1591 zu Prag. Auf seinen Tod wurden so viel Gedichte verfasst, dass eine ganze Sammlung davon veranstaltet wurde, welche die Strahover Bibliothek zu Prag aufbewahrt. — Er war einer der bedeutendsten Contrapunktisten seiner Zeit und seine Compositionen werden von Manchen denen gleichzeitiger berühmter Italiener an die Seite gestellt. Vom Kaiser erhielt er 1588 zur Herausgabe seiner Werke ein Privilegium auf 10 Jahre, und diese sind: Musicum opus quinque, sex et octo vocom, 4 Theile, Prag in den Jahren 1586, 1587 und 1590; (in Frankfurt und Nürnberg 1588 und 1591 nachgedruckt; in dem 4. Theile befindet sich ein Stück für 24 Stimmen, in 4 sechsstimmige Chöre getheilt; Moralia quinque, sex et octo vocibus concinnata, atque tam seriis quam festivis cantibus voluptati humanae accommodata, Nürnberg 1586 (Gerber führt auch eine Ausgabe aus dem Jahre 1596 an), enthält 47 Stücke verschiedener Art: Harmoniae variae quatuor vocom, Prag 1591; Lib. III. Harmoniarum moralium 4 vocom, Prag 1591; Sacrae cantiones de praecipuis festis per totum annum, 4, 5, 6, 8 et plur. voc., Nürnberg 1597; Motettae quae prostant omnes, Frankfurt 1510. (To je tiskovna pomota ker se je Gallus šele štirideset let pozneje rodil. V Mendljevem slovníku je ta skladba zaznamenovana z letnico 1610). Ferner befinden sich noch in Bodenschatz's »Florilegium Portense« 33 Sätze von Gallus, unter denen auch das berühmte, öfter auch anderweitig publicirte „Ecce, quomodo moritur justus“ ist. (Po g. L. Ž. navedene črtice iz Mendljevega „Musikalisches Conversations-Lexicon“ IV. Band. Berlin 1874 so torej skoraj od besede do besede povzete iz „Bernsdorfovega“ slovníka).

Naročil sem si knjigo: „Illustrirte Musikgeschichte“ von Emil Naumann, k. Professor und Hofkirchen-Musikdirector, katero je založil W. Spemann v Stuttgartu 1883. V tej knjigi sem našel o našem rojaku Gallusu naslednje podatke, izmed katerih so nekatere podrobnosti pri nas do zdaj še neznane. Na strani 500. te zgodovine bereš:

„Jedenfalls sehen wir die Deutschen in der zweiten Hälfte der grossen Epoche, in welcher die Italiener die musikalische Führung in Europa hatten, eine ganz andere Stellung einnehmen, wie in deren erster Hälfte. In dieser verhalten sie sich im Allgemeinen, wie Leo Hasler, Meiland, Gallus, Praetorius, Aichinger und Anderere beweisen, ihren italienischen Meistern gegenüber mehr receptiv, als selbstständig productiv, obwohl damit nicht ausgeschlossen ist, dass die Genannten häufig schon, sowie, noch über sie hinaus, Männer wie Melchior Frank und Gumpeltzheimer, vielverheissende Anfänge eines nationalen deutschen Stils zeigen.“

Dalje se čita v navedeni knjigi na stranéh 540. in 541. naslednje o Gallusu:

„Die venetianische Schule war es denn auch vor allen anderen, welche begabte Schüler aus Deutschland anlangen und in die Reihen ihrer Jünger eintreten sah. Einer

der frühesten unter diesen nordischen Wallfahrern nach Venedig dürfte Gallus, 1550 bis 1591 (auch Handl, Händl und Hähnle genannt) gewesen sein. Hierfür spricht, abgesehen von seinem Venedig so benachbarten Geburtsort Krain (in der österreichischen Provinz gleichen Namens, (tu misli avtor, da je beseda Krain krajno ime kake vasi ali mesta, ali pa je izpuščen zlog „burg“, da bi se moralo glasiti Krainburg (Kranj), kar se mi pa ne zdi verjetno. Pis.), ein grosser Theil seiner kirchlichen Compositionen; darunter namentlich drei 8stimmige Motetten (cantate Domino; Dominus Jesus; Hodie completi), welche — ganz in der Weise Willaert's, des Stifters der venetianischen Schule und dieses ihres Stils, — getrennte Chöre zeigen, die einander in kurzen Absätzen antworten. Auch an den venetianischen Meister Leone Leoni mahnen die genannten, sowie auch andere Kirchencompositionen des Gallus. Sein Lehrer dürfte, der Zeit nach, Andrea Gabrieli gewesen sein, der, als Gallus, wie anzunehmen ist, als ein zwanzigjähriger Jüngling nach Venedig pilgerte, auf der Höhe seines Ruhmes stand. Gewisse harmonische, aber mitunter nicht uninteressante Härten unterscheiden immerhin Gallus von den gleichzeitigen, auf vollkommenen Wohlklang hinarbeitenden Venezianern, sowie nicht weniger den Deutschen (to še ni dokazano, da bi bil Gallus Nemec, morda je bil ravno od čiste slovenske rodbine, nemara se je celó po domače imenoval Petelin, kar omenja že Kamilo Mašek v „Vodnikovem spomeniku“. — Po tem, kar nam je gospod Danilo Fajgelj v 5. zvezku letošnjega »Zvona« objavil, smeti nam je trditi, da se je porodil Jakob Gallus v Idriji in da je slovenskega rodu. Pis.), von seinen italienischen Meistern. Auch gewisse Erinnerungen an Mouton und andere Niederländer, sowie an den vorpalestrinischen Stil können zu den, ihn von den Venezianern unterscheidenden Merkmalen gezählt werden. Er lebte um 1587 zu Prag am Hofe Kaiser Rudolfs II. und starb schon in seinem einundvierzigsten Jahre. (V „Brockhausovem slovníku“ sem našel: Gallus Jakob eigentlich Hähnle, hochangesehener Componist: geboren um 1550 in Krain, gestorben am 4. Juli 1591 als Kapellmeister in Prag. Pis.) Als Süddeutscher (sic!) und Katholik blieb er von den, durch Luther auf die deutsche Tonkunst erfolgten Einwirkungen ganz unberührt. Um so interessanter ist es, dass sich in dem von dem protestantischen Meister Erhard Bodenschatz herausgegebenen Florilegium Portense (so genannt nach Schulpforta, wo Bodenschatz um 1600 Cantor war) nicht weniger als 19 bedeutende Tonsätze von Gallus befinden. Dieser Umstand kann uns beweisen, wie weit sich des Meisters Ruhm schon kurz nach seinem Tode verbreitet hatte; dass derselbe ein verdienter war, wird Jeder empfinden, der nur einmal eine seiner beiden herrlichen Motetten „Vespere autem Sabbati“ und „Ecce, quomodo moritur justus“ gehört hat.

Toliko za zdaj, poskusiti pa hočem še kaj zvedeti o tem izredno imenitnem skladatelji in rojaku našem.

Vojteh Valenta.

O kraljedvorskem rokopisu. V sedajni pravdi o pristnosti kraljedvorskega rokopisa je preiskala jedna komisija, sestavljena iz šafarika, profesorja kemije na češkem vseučilišču, Bělohoubka, profesorja kemije na tehniki, in še nekaterih drugih učenjakov, ta rokopis kemično in mikroskopiško. A. Bělohoubek je poročal o tem prav obširno v Č. Č. M. 1887, 328–418 in tudi politični listi so pripovedovali o sijajnem kemičnem dokazu pristnosti. Pri vseh takih vprašanjih pa velja, kakor sploh v znanosti, in to vprašanje najbrž ni patrijotično — audiatur et altera pars; ostati pa moramo pri tem seveda vedno „kühl bis an's Herz hinan“. Ker utegne to vprašanje zanimati širše kroge, saj jih je mnogo čitalo dotična kratka poročila v časnikih, objavljam s prijaznim dovoljenjem prof. J. Gebauerja mnenje objektivnega strokovnjaka, vseučilišnega profesorja kemije na Lipskem, Wislicenus, katero je čitali v „Athenaeum“, 1887, III. 75, 76.

Prof. Wislicenus piše med ostalim: „Ich muss zunächst betonen, dass ich der Kritik des Prof. Dr. J. Gebauer gegen Prof. Bělohoubek in allen Punkten vollkommen beipflichte und nicht begreife, wie Letzterer sich überhaupt dazu verstehen konnte, ein chemisches Gutachten in der streitigen Frage nach der Echtheit des Königinhofer Handschrift abzugeben, namentlich da demselben die zur Vergleichung unbedingt nothwendigen Objecte fehlten. Indessen auch wenn solche vorgelegen hätten, so würde eine chemische Prüfung wahrscheinlich kein Ergebnis geliefert haben. Ich habe mich nämlich selbst überzeugt, dass man einer neuen, mit Galläpfeltinte auf Pergament geschriebenen Schrift auf mancherlei Wegen das „rostfarbige“ Aussehen sehr alter Schriften geben kann und dass dieselben weder mit Wasser, noch mit concentr. Essigsäure gewaschen oder auch nur wesentlich blässer gemacht werden können. . . . Die Schlüsse, welche Prof. Bělohoubek aus seinen Prüfungen für die Echtheit der fraglichen Handschrift zieht, sind daher *samt und sonders falsche und ungerechtfertigte*.

In der Streitfrage zwischen Professor Gebauer und Professor Bělohoubek liegt zweifellos die *Wahrheit*, und auf diese kommt es dabei doch allein an, auf Prof. Gebauers Seite.«

V drugem pismu piše: „Wenn nun danach eine mit Galläpfeltinte hergestellte etwa 35 Jahre alte Schrift sich von einer ebensolchen fast 200 Jahre alten *nicht* chemisch unterscheiden lässt, so kann gewiss eine solche Schrift aus dem Anfange unseres Jahrhunderts auf chemischem Wege auch nicht von einer solchen aus dem 14. Jahrhunderte unterschieden werden, da die letztere nach Prof. Bělohoubek genau dasselbe Verhalten zeigt, wie die erst etwa 35 Jahre alte Schrift.

Ich habe schon in meinem früheren Briefe mein Erstaunen ausgesprochen, wie ein Chemiker im Stande sein kann, ein Gutachten abzugeben, wie es Prof. Bělohoubek abgegeben hat. Dass dieses Erstaunen bei mir jetzt nicht geringer geworden ist, erscheint nach Vorstehendem jedenfalls gerechtfertigt.“

Ko sem že hotel te vrstice odposlati, dobim zadnji zvezek (V.) „Osvěte“, kjer je prof. Bělohoubek v sestavku „O chemické a mikroskopické zkoušce rukopisu Kralodvorského“ (str. 466—475) dodal komentar k svojemu zgoraj omenjenemu poročilu. Na str. 418. tega poročila čitamo: „Rukopis Kralodvorský se chová po stránce mikroskopické a mikrochemické v podstatě tak, jako nepochybně rukopisy z věku, do něhož se klade.“ Iz teh besed se je sklepalo, da je mikroskopična in mikrokemična analiza dokazala pristnost RKege, zato pravi prof. Bělohoubek v „Osvěti“, str. 473 izrecno, da ni on nikjer v poročilu svojem opiraje se na svojo preiskavo sklepal o pristnosti ali nepristnosti („že jsem . . . nevyvozoval žádných posudkův ani pro pravost ani pro nepravost rukopisu Kralodvorského“) in: „že jsem ani v této stati, ani v kterékoli jiné z předcházejících stati, ani v posudku svém otázky pravosti RKého se ani nedotkl — a to proto, poněvadž se jako lučebník nepovažuji za oprávněna na základě pouhých zkoušek chemických a mikroskopických kterýkoli rukopis prohlašovati za nepochybně pravý“.

V. O.

„Ljubljanski Zvon“

Izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrto leta 1 gld. 15 kr.

Za vse avstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: Fr. Levec i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: Fr. Levec. Uredništvo in upravitelstvo v Ljubljani, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.